

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ સ્થિત ગુજરાતની વડી અદાલતમાં

સિવિલ એપ્લીકેશનસ્પેશ્યલ સિવિલ

એપ્લીકેશન નં.

૮૫૭૭/૨૦૧૩૮૫૭૭/૨૦૧૩

વીથ

સિવિલ એપ્લીકેશનસ્પેશ્યલ સિવિલ

એપ્લીકેશન નં. ૮૬૭૫/૨૦૧૩

વીથ

સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૭૪૫૮/૨૦૧૩

ઈન

સ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં.

૮૫૭૭/૨૦૧૩

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી એન.વી. અંજારિયા

=====

૧ સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને આ ચુકાદો જોવા માટે મંજૂરી
આપવામાં આવી શકે કે નહીં? હા

૨ રિપોર્ટરને સંદર્ભ માટે મોકલવાનું કે નહીં ? હા

૩ શું માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી ચુકાદાની આખરી નકલ જોવાની ઇચ્છા
ધરાવે છે?

૪ શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ ના અર્થઘટન અથવા તે
હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ આદેશ સંબંધે કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન
સંકળાયેલો નથી?

૫ શું તે દીવાની ન્યાયાધીશને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે મોકલવાનું છે ? ના

=====

સચિવ – ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટી તથા ૧....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

મનોજ અંબારામ કહાર તથા ૧....પ્રતિવાદી(ઓ)

=====

હાજરી:

શ્રી કેયુર ગાંધી સાથે શ્રી નિરવ જોશી, નાણાંવટી અસોસિયેટ્સ તરફથી,
અરજદાર(ઓ) ક્રમાંક ૧ – ૨ માટે વકીલ,

શ્રી એ.કે. કલાર્ક, પ્રતિવાદી(ઓ) ક્રમાંક ૧ માટે વકીલ,

શ્રી પરિતોષ કદ્ધા, પ્રતિવાદી(ઓ) ક્રમાંક ૨ માટે વકીલ

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી એન.વી. અંજારિયા

તારીખ : ૨૬/૦૩/૨૦૧૪

કોમન સી.એ.વી. જજમેન્ટ

બંને અરજીઓ સમાન વિષયવસ્તુને લગતી છે અને પરસ્પર સંબંધિત છે. તેથી, બંનેનો આ સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા વિચાર કરવામાં આવે છે અને નિર્ણય કરવામાં આવે છે.

૨. સ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લીકેશન િ ક્રમાંક ૮૫૭૭/૨૦૧૩ માં, અરજદાર ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટીએ સંદર્ભ (એલ.સી.એન.ડી.) ક્રમાંક ૦૧/૨૦૦૮ માં ફરિયાદ ક્રમાંક ૦૧/૨૦૦૮ ખાતે આંક ૨૮ નીચે નવસારીની શ્રમ અદાલત દ્વારા તારીખ ૨૧.૦૪.૨૦૧૧ ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશને રદ કરવાની પ્રાર્થના કરી છે. વધુમાં, ફરિયાદ (આઈ.ડી. અધિનિયમ) ક્રમાંક ૦૧/૨૦૦૮ માં શ્રમ અદાલત દ્વારા તારીખ ૨૫.૦૩.૨૦૧૩ ના રોજ આપવામાં આવેલ એવોર્ડને રદ કરવાની પણ પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ઉપરોક્ત તારીખ ૨૧.૦૪.૨૦૧૧ નો આદેશ એવો આદેશ હતો કે જેમાં શ્રમ અદાલતે પ્રતિવાદી “કામદાર” ની વ્યાખ્યામાં આવે છે કે નહીં તે ઠરાવવાના પ્રાથમિક વાંધા ઉઠાવતી અરજદાર-નિયોજકની અરજી નકારી કાઢી હતી. બીજી અરજી સ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લીકેશન િ ક્રમાંક ૮૬૭૫/૨૦૧૩ છે, જેના અરજદાર સ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લીકેશન િ ક્રમાંક ૮૫૭૭/૨૦૧૩ માં પ્રતિવાદી છે, અને જેણે શ્રમ અદાલત દ્વારા તારીખ ૨૫.૦૩.૨૦૧૩ ના રોજ આપવામાં આવેલા ઉપરોક્ત એવોર્ડના અમલ માટે પરમાદેશનો રિટ જારી કરવાની પ્રાર્થના કરી છે.

૨.૧ વિશેષ દીવાની અરજી ક્રમાંક ૮૫૭૭/૨૦૧૩૮૫૭૭/૨૦૧૩ના સંદર્ભમાં, પક્ષકારોને હવેથી અનુક્રમે અરજદાર અને પ્રતિવાદી તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવે છે.

૩. પક્ષકારો વચ્ચેની કાર્યવાહી સાથે સંબંધિત તથા હાલની અરજીઓ ઊભી થવા માટે કારણભૂત થયેલ હકીકતોનો સંક્ષિપ્ત આવિર્ભાવ અહીં દર્શાવી શકાય. સ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લીકેશન ક્રમાંક ૮૫૭૭/૨૦૧૩ માંનો પ્રતિવાદી તથા બીજી અરજામાંનો અરજદાર એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટની ડિગ્રી ધરાવતો હતો. તા. ૦૮.૦૬.૨૦૦૧ના નિયુક્તિપત્ર મુજબ, અરજદાર-રેડ કોસ સોસાયટી દ્વારા તેની પેથોલોજિસ્ટ-સહ-મેડિકલ ઓફિસર તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. નિયોજકના કેસ મુજબ, પ્રતિવાદીની પ્રવૃત્તિઓ અને વર્તન અરજદાર-સોસાયટીના હિતોના વિરુદ્ધ હોવાનું જણાયું હતું; તે સોસાયટીને પેથોલોજિસ્ટ તરીકે પૂરતો સમય આપતો નહોતો; તેથી તેને તા. ૩૦.૦૬.૨૦૦૮થી નોકરીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યો અને તેની કાયદેસરની બાકી રકમો મેળવી જવા જણાવાયું. એવું જણાય છે કે અરજદાર-સોસાયટીના કર્મચારીઓએ માંગણીઓનું ઘોષણાપત્ર રજૂ કર્યું હતું, જે રેફરન્સ (એલસીએનડી) ક્રમાંક ૦૧ ઓફ ૨૦૦૮ તરીકે બાકી હતું. ઉપર મુજબ નોકરીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા પછી, પ્રતિવાદીએ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૩૩-એ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરી

(સંક્ષેપના હેતુસર, જેને અહીંથી આગળ ‘અધિનિયમ’ તરીકે ઓળખવામાં આવશે). અરજદાર-સોસાયટીએ આંક ૯ પર પોતાનો જવાબ-સહ-સ્પષ્ટીકરણ દાખલ કરીને પ્રતિવાદીની ફરિયાદનો વિરોધ કર્યો અને આંતરિક રીતે અન્ય બાબતો સાથે એવો દાવો કર્યો કે પ્રતિવાદી પેથોલોજિસ્ટ તરીકે કામ કરતો હતો અને અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) ની વ્યાખ્યા મુજબ તે કામદાર નહોતો. શ્રમ અદાલતને વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે ઉક્ત મુદ્દાનો પ્રાથમિક મુદ્દા તરીકે નિર્ણય કરવામાં આવે.

૩.૧ અરજદાર-સોસાયટીની ઉક્ત અરજી (આંક ૨૮) પર મજૂર અદાલતે તા. ૧૩.૦૮.૨૦૦૯ના આદેશ દ્વારા, પ્રતિવાદી ‘કામદાર’ છે કે નહીં તે પ્રશ્ન પ્રાથમિક મુદ્દા તરીકે નક્કી કરવામાં આવશે એવી વિનંતી સ્વીકારી હતી. પ્રતિવાદીએ પોતાની ફરિયાદમાં સુધારો કરવા માટે આંક ૯પની અરજી કરી હતી, જેને મજૂર અદાલતે તા. ૧૯.૦૧.૨૦૧૦ના રોજ મંજૂરી આપી હતી. અરજદાર-સોસાયટીએ સુધારેલ ફરિયાદનો જવાબ દાખલ કર્યો હતો. ત્યારબાદ તા. ૨૧.૦૪.૨૦૦૧ના વિવાદિત આદેશ દ્વારા, જે આંક ૨૮ની નીચે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, મજૂર અદાલતે પ્રતિવાદી “કામદાર”ની વ્યાખ્યાની અંદર આવરી લેવાય છે એવું ઠરાવી અરજદાર-સોસાયટીની અરજી નામંજૂર કરી હતી. ઉક્ત આદેશ વિરુદ્ધ અરજદાર-સોસાયટીએ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૪૩૯૨ ઓફ ૨૦૧૧ દાખલ કરી હતી. આ અદાલતે તા. ૧૨.૧૦.૨૦૧૧ના આદેશ દ્વારા, ફરિયાદ નં. ૦૧

ઓફ ૨૦૦૮માં પસાર થનાર અંતિમ એવોર્ડ સાથે આંક ૨૮ની નીચેના આદેશને પડકારવાનો નાયોજકને સ્વાતંત્ર્ય અનામત રાખીને, અરજીનો નિકાલ કર્યો હતો. ત્યારબાદ ઉક્ત આદેશને લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૨૩૦ ઓફ ૨૦૧૨માં પડકારવામાં આવ્યો હતો. વિભાગીય પીઠે, અપીલકર્તાના હકો અને દલીલોને અશુભ રાખીને, અપીલ પોષણક્ષમ ન હોવાનું કહી તેનો નિકાલ કર્યો હતો.

૩.૨ વલણ અદાલત (એસ.ડી.), નવસારીએ પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ નં. ૦૧ ઓફ ૨૦૦૮ ને તા. ૨૫.૦૩.૨૦૧૩ના પડકારાયેલ આદેશથી મંજૂર કરી હતી અને અરજદાર-સોસાયટીને પ્રતિવાદીને મૂળ પદ પર સેવાની સાતત્યતા સાથે પરંતુ બાકી વેતન વિના પુનઃસ્થાપિત કરવાનો નિર્દેશ કર્યો હતો. તે મુજબ, હાલની આ અરજીમાં ઉપરોક્ત બે આદેશોને પડકારવામાં આવ્યા છે. પહેલો, આ અદાલત દ્વારા અનામત રાખવામાં આવેલી છૂટછાટ મુજબ આંક ૨૮ ની નીચે તા. ૨૧.૦૪.૨૦૧૧નો આદેશ છે; જ્યારે બીજો આદેશ, ઉપરોક્ત મુજબ ફરિયાદ મંજૂર કરતો આદેશ છે.

૩.૩ પક્ષકારો વચ્ચેનો વિવાદનો મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટની પદવી ધરાવતા અને પેથોલોજિસ્ટ-સહ-મેડિકલ ઓફિસર તરીકે નિમણૂક પામેલા પ્રતિવાદી અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) ના વ્યાપક્ષેત્રમાં આવે છે કે નહીં અને તેથી શું તે 'કામદાર' ગણાય.

જ. અરજદાર-સોસાયટી તરફથી નાણાવટી એસોસિયેટ્સ માટે વિજ્ઞાન વકીલ શ્રી કેયુર ગાંધીએ રજૂઆત કરી કે પ્રતિવાદી “કામદાર” ની વ્યાખ્યાના પરિધિમાં આવતો નથી, કારણ કે તે એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટની ઉપાધિ ધરાવતો વ્યાવસાયિક હતો. તેને સોસાયટી દ્વારા મેડિકલ ઓફિસર-કમ-પેથોલોજિસ્ટ તરીકે નિમવામાં આવ્યો હતો. પ્રતિવાદી વ્યાવસાયિક હોવાને કારણે તે “કામદાર” ની વ્યાખ્યામાં આવશે નહીં, તેવી રજૂઆતને અરજદારના વિજ્ઞાન વકીલે સર્વોચ્ચ અદાલતના મ્યુર મિલ્સ યુનિટ ઓફ એન.ટી.સી. (યુ.પી.) વિ. સ્વયં પ્રકાશ શ્રીવાસ્તવ અને અન્ય [(૨૦૦૭) ૧ એસ.સી.સી. ૪૯૧] ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને ભારપૂર્વક રજૂ કરી હતી. વિજ્ઞાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ઉક્ત નિર્ણયથી પ્રતિવાદી કામદાર ન હતો તે સિવાય અન્ય કોઈ નિષ્કર્ષ માટે સ્થાન રહેતું નથી.

જ.૧ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદી ઊંચી લાયકાત ધરાવતો હતો અને તેને અત્યંત લાયકાતસભર સ્વરૂપનું કામ કરવાનું આવશ્યક હતું. આગળ વધુ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદીની પોતાની પ્રયોગશાળા હતી, જ્યાં તેના હેઠળ ટેકનિશિયનો કામ કરતા હતા; ક્ષેત્રના વ્યવસાયિક તરીકે તે અન્ય અનેક સંસ્થાઓ સાથે સંકળાયેલો હતો. વિધાવંત વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું હતું કે અરજદાર-સોસાયટીમાં પ્રતિવાદી જે ફરજો બજાવતો હતો, તે દેખરેખાત્મક સ્વરૂપની

હતી. તેમણે તે સંદર્ભે શ્રમ અદાલતે વિચારેલ પુરાવા તરફ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું હતું. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, ભલે એવું માની લેવામાં આવે કે પેથોલોજિસ્ટ તરીકેની ફરજો બજાવવાની પ્રક્રિયામાં પ્રતિવાદી કેટલાક અન્ય કામ પણ કરતો હતો, તો પણ તેવા અન્ય કામો તેનું મુખ્ય કામ નહોતું. તેથી તેમણે રજૂ કર્યું હતું કે પ્રતિવાદી કર્મકાર હતો એવો શ્રમ અદાલતે નોંધેલો નિષ્કર્ષ, પ્રતિવાદીની ફરજો અંગે નોંધપાત્ર પુરાવાના સંદર્ભમાં પણ સમર્થિત થતો નહોતો, અને પ્રતિવાદી કર્મકાર હતો એવો તર્કવિરુદ્ધ નિષ્કર્ષ નોંધવા શ્રમ અદાલતે પુરાવાનું ખોટું વાચન કર્યું હતું.

૪.૨ આ ઉપરાંત, વિદ્વાન વકીલે પી. રામનાથ અચ્ચર દ્વારા રચિત એડવાન્સ લૉ લેક્સિકોન (વોલ્યુમ ૩) ત્રીજી આવૃત્તિ, ૨૦૦૫ માં આપેલ “મેડિકલ પ્રેક્ટિશનર” ની વ્યાખ્યા પર આધાર રાખ્યો હતો અને એ બાબત પર ભાર મૂક્યો હતો કે વૈદ્યકીય વ્યક્તિ એવી લાયકાત ધરાવે છે, જે માન્ય થયેલી હોય અને ઇન્ડિયન મેડિકલ ડિગ્રીઝ અધિનિયમ, ૧૯૧૬ ની કલમ ૩ હેઠળ નિર્દિષ્ટ હોય અથવા ઇન્ડિયન મેડિકલ કાઉન્સિલ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની અનુસૂચિ ૨ માં સમાવેશ પામેલી હોય, જે તેને ઔષધચિકિત્સા કરવાની પાત્રતા આપે છે. તેમણે ઇન્ડિયન મેડિકલ કાઉન્સિલ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૨(એચ) માં આપેલ વ્યાખ્યાનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેમાં “માન્ય વૈદ્યકીય લાયકાત” નો

અર્થ અનુસૂચિઓમાં સમાવિષ્ટ વૈધકીય લાયકાત એવો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે, અને તેના આધારે તેમણે પોતાનો મુદ્દો સ્થાપિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો કે પ્રતિવાદી એક વ્યાવસાયિક હતો.

૪.૩ ત્યારબાદ અરજદાર-સોસાયટી તરફથી વિદ્વાન વકીલે હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિ. પ્રેસાઇડિંગ ઓફિસર, લેબર અદાલત અને અન્ય [(૧૯૯૬) ૧૧ એસ.સી.સી. ૨૩૬] ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો હતો. તે કેસમાં ડોક્ટરની નીચે પુરુષ નર્સ, અટેન્ડન્ટ, સફાઈકર્મી અને એમ્બ્યુલન્સ ડ્રાઇવરનો સ્ટાફ હતો અને તે દેખરેખની હેસિયતમાં કાર્યરત હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ડોક્ટર કર્મકાર નથી. આ વડી અદાલતના આલોક એચ. પ્રપત્તા વિ. મેયો હોસ્પિટલ્સના અધિકૃત લિક્વિડેટર (લિક્વિડેશનમાં) અને અન્ય [૨૦૧૦ (૪) જી.એલ.આર. ૩૩૧૬] ના નિર્ણયને પણ ખાસ કરીને તેના પરિચ્છેદ ૮ અને ૧૧ પર આધાર રાખી સેવામાં લેવામાં આવ્યો હતો. તેમાં આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે જે ડોક્ટરની ફરજો માત્ર પરામર્શ આપતાં પૂરતી સમાપ્ત થતી ન હતી, પરંતુ દર્દીઓના સારવારકાર્ય પર દેખરેખ રાખવાની અને સ્ટાફને સૂચનાઓ આપવાની સતત ફરજ પણ આવરી લેતી હતી, તે કર્મકાર નથી; અને કંપનીઝ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૫૨૯-એ હેઠળ પોતાના બાકી દાવાની ચુકવણી માટે ડોક્ટર દ્વારા કરાયેલ દાવો જાળવવા યોગ્ય નથી એવું માનવામાં આવ્યું હતું.

ત્યારબાદ દિલ્લી વડી અદાલતના મેનેજમેન્ટ ઓફ મુલતાન સેવા સંઘ ચેરિટેબલ આઈ હોસ્પિટલ વિ. પ્રેસાઈડિંગ ઓફિસર, લેબર અદાલત ર [૨૦૧૨ (૩) એલ.એલ.જે. ૪૭૯ (દિલ્લી)] ના નિર્ણય પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, જેમાં આઈ હોસ્પિટલના સર્જનને કર્મકાર ન ગણવામાં આવ્યો હતો.

૪.૪ અરજદાર-સોસાયટી તરફથી વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી કે પ્રતિવાદી કર્મકાર હતો તે સાબિત કરવાનો ભાર માત્ર પ્રતિવાદી પર જ હતો. તે સંદર્ભે, તેમણે સર્વોચ્ચ અદાલતના ઇલેક્ટ્રોનિક્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિ. ઇલેક્ટ્રોનિક્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા સર્વિસ એન્જિનિયર્સ યુનિયન [(૨૦૦૬) ૭ એસ.સી.સી. ૩૩૦] ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો, જેમાં અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે વડી અદાલતે, પ્રારંભિક તબક્કે એવો સ્વીકાર કર્યો હોવા છતાં કે પોતાને કર્મકાર ગણાવતા વ્યક્તિઓ પર જ તેઓ કર્મકાર હતા તે સાબિત કરવાનો ભાર હતો, તે છતાં તેણે એક વિચિત્ર નિષ્કર્ષે પહોંચીને કહ્યું કે કારણ કે પ્રાથમિક મુદ્દો નિયોતા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, તેથી પુરાવાનો ભાર નિયોતા પર ખસેડાઈ ગયો.

૪.૫ પ્રતિવાદી તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી અમિલાશ કલાર્કે અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા પ્રસ્તુત કરાયેલ પ્રસ્તાવનાનો વિવાદ કર્યો. તેમણે રજૂઆત કરી કે મ્યુર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માં કરાયેલું આ નિવેદન કે

કોઈ વ્યાવસાયિક વ્યક્તિને કામદાર તરીકે ગણાવી શકાય નહીં, તે ચુકાદાનું અનુપાત નિર્ધારક સિદ્ધાંત નહોતું, કારણ કે પ્રતિવાદી તરફના વિદ્વાન વકીલના કહેવા મુજબ તે બાબત તે કેસના તથ્યોના સંદર્ભમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું કે કોઈપણ ચુકાદામાં રહેલું અનુપાત નિર્ધારક સિદ્ધાંત તે કેસના તથ્યોના સંદર્ભમાં જ જોવાનું નથી.

૪.૬ ત્યારબાદ પ્રતિવાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલે વિસ્તૃતરૂપે રજૂઆત કરી કે ચુકાદામાં રેશિયો ડેસિડેન્ડી શું ગણાય છે. આ મુદ્દા અંગે, પ્રતિવાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલે સૌપ્રથમ દલબીર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ [(૧૯૭૯) ૩ એસ.સી.સી. ૭૪૫]ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો. ત્યારપછી તેમણે ઓરિએન્ટ પેપર એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા [૧૯૯૧ (સપ્લ.) ૧ એસ.સી.સી. ૮૧]ના બીજા એક નિર્ણયનો, તેની કલમ ૧૮ અને ૧૯નો ઉલ્લેખ કરીને, આધાર લીધો. ભાવનગર યુનિવર્સિટી વિ. પાલિતાણા શુગર મિલ (પી) લિમિટેડ એન્ડ અધર્સ [(૨૦૦૩) ૨ એસ.સી.સી. ૧૧૧] તથા યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. છજુ રામ [(૨૦૦૩) ૫ એસ.સી.સી. ૫૬૮]ના નિર્ણયોમાં આધાર મૂકી, વિદ્વાન વકીલે અદાલતનું ધ્યાન આ સિદ્ધાંત તરફ દોર્યું કે કોઈ નિર્ણય તે જે નક્કી કરે છે તે બાબત માટે અધિકૃત હોય છે, તેમાંથી તાર્કિક રીતે શું અનુમાનિત કરી શકાય તે માટે નહીં, અને એ

પણ કે હકીકતોમાં થતો થોડોક ફરક અથવા વધારાની હકીકતો ભિન્ન નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચાડી શકે છે.

૪.૭ ફરીથી આર.એલ. જેન વિ. ડી.ડી.એ. અને અન્ય [(૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૭૯] ના વધુ એક અન્ય નિર્ણયમાંથી ઉજાગર કરવામાં આવેલ કાનૂની સિદ્ધાંત એ હતો કે કોઈ નિર્ણયમાં તેનું સારતત્ત્વ તેના અનુપાતીય સિદ્ધાંતમાં રહેલું હોય છે અને તેમાં જોવા મળતી દરેક નોંધ અથવા તેમાંથી તર્કસંગત રીતે નીકળતા દરેક નિષ્કર્ષમાં નહીં. દિલ્લી એડમિનિસ્ટ્રેશન વિ. મનોહર લાલ [(૨૦૦૨) ૭ એસ.સી.સી. ૨૨૨] ના નિર્ણયનો આધાર લઈને આ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વડી અદાલતે સર્વોચ્ચ અદાલતના કોઈ નિર્ણયને યાંત્રિક રીતે લાગુ કરવો નહીં. તેમની દલીલનો સાર એ હતો કે ચુકાદાનો અનુપાતીય સિદ્ધાંત હંમેશા પ્રકરણની હકીકતોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જોવાનો રહે છે અને હકીકતોથી અલગ કરીને નહીં.

૪.૮ ત્યારબાદ, પ્રતિવાદી તરફથી વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે પ્રતિવાદી પેથોલોજિસ્ટ તરીકે પોતાની કુશળતાનો ઉપયોગ કરીને તકનીકી ફરજો બજાવતો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે કારણ કે તે એવું તકનીકી કાર્ય કરતો હતો, જે નિયોજક-મંડળી દ્વારા તેને સોંપાયેલું તેનું મુખ્ય કામ હતું, તેથી તે તકનીકી કામ કરનાર વ્યક્તિની શ્રેણીમાં આવશે અને પરિણામે તે કર્મકાર હતો. પ્રતિવાદી તરફથી વિદ્વાન વકીલે પ્રતિવાદીની ફરજો તથા તે

સંદર્ભના પુરાવા પર પણ વિસ્તૃત રીતે પ્રકાશ પાડ્યો, જેથી સમજાવી શકાય કે તે નિષ્ણાત પ્રકારનું તકનીકી કાર્ય હતું. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે મંડળીના પરવાનામાં પ્રતિવાદીનું નામ તકનીકી કર્મચારીઓમાંથી એક તરીકે સમાવાયેલ હતું.

૪.૯ તેમણે રજૂ કર્યું કે બંગાળ યુનાઇટેડ ટી કંપની લિમિટેડ વિ. રામ લભાયા, પ્રેસાઇડિંગ ઓફિસર, ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ટ્રિબ્યુનલ [એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ આસામ ૩૦] મામલામાં આસામ વડી અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે મેડિકલ ઓફિસર દ્વારા નિભાવવામાં આવતા કાર્યોમાં રોગનિદાન અને રોગના આગાહીની પ્રક્રિયા સામેલ હતી, જે અતિ ઉચ્ચ તકનીકી સ્વરૂપનું કાર્ય હતું અને જે કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવી શકતું નહોતું. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે પ્રતિવાદી મેડિકલ ઓફિસર નિર્દિષ્ટ પ્રકારનું જ્ઞાન ધરાવતા હોવાથી તે કલમ ૨(એસ) માં આવેલ “તકનીકી” શબ્દના અર્થક્ષેત્રમાં આવતું હતું અને તેથી તે ઉક્ત વ્યાખ્યાના અર્થમાં કામદાર ગણાયા હતા. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે હેવી એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ (પૂર્વોક્ત) મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત પાસાને નામંજૂર કર્યો નહોતો.

૪.૧૦ તે બાદ પ્રતિવાદી તરફથી વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતના ગયાત્રી ગ્રામ આરોગ્ય મંડળ વિ. નૈનાબેન જસાભાઈ પટેલ [૧૯૯૭ (૨) જી.સી.ડી. ૫૭૮ (ગુજરાત)] ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને દલીલ કરી

હતી કે પ્રતિવાદીના રોજગારના સ્વરૂપ તથા ફરજોના પ્રકારને જોતા, જે હકીકતનો પ્રશ્ન હતો, તેને મજૂર અદાલતે અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) ની વ્યાપ્તિમાં આવતો હોવાનું યોગ્ય રીતે ઠરાવ્યો હતો. ત્યારબાદ કલકત્તા વડી અદાલતના ડૉ. પી.એન. ગુલાટી વિ. મજૂર અદાલત, ગોરખપુર [૧૯૭૮ (૨) એલ.એલ.જે. ૧૯૭૮ (કલકત્તા)] ના નિર્ણય પર આધાર મૂકાયો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ સાથે જોડાયેલા અને રૂ. ૩૫૦/- માસિક પગાર પર નિયુક્ત કાયમી ભાગકાલીન ડૉક્ટર કલમના અર્થમાં કામદાર ગણાય. બોમ્બે વડી અદાલતના ચંદ્રશેખર ચિંતામા વૈદ્ય વિ. નેશનલ ઓર્ગેનિક કેમિકલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ, અકોલા [૨૦૧૧ (૧) એલ.એલ.જે. ૨૦૦] ના અન્ય નિર્ણયનો પણ આશ્રય લેવામાં આવ્યો હતો અને તેના પરિણે ૩, ૩૪ અને ૩૫ માં કરાયેલ અવલોકનોનો સંદર્ભ આપી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કોઈ વ્યક્તિ કામદાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે તેની ફરજોનું મુખ્ય સ્વરૂપ પ્રાસંગિક છે, માત્ર હોદ્દાનું નામ નહીં.

૪.૧૧ પ્રતિવાદી તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી કે પુરાવામાં દર્શાવ્યા મુજબ પ્રતિવાદીની ફરજોનું સ્વરૂપ અને પ્રકાર, તે તકનીકી હોવા ઉપરાંત, દેખરેખ સંબંધિત નહોતું. તેમણે રજૂ કર્યું કે આ દષ્ટિકોણથી પણ મજૂર અદાલત પ્રતિવાદીને કર્મકાર તરીકે ગણવામાં યોગ્ય હતી. વિદ્વાન વકીલે અરજદાર-સોસાયટી તરફથી આધાર લેવામાં આવેલા નિર્ણયોનો

ઉલ્લેખ કરીને રજૂ કર્યું કે તે તમામ નિર્ણયો આ આધાર પર ભિન્ન ઠરે છે કે તે તમામ કેસોમાં સંબંધિત વ્યક્તિ દર્દીઓની હાજરી લેવા અને તેમની સારવાર કરવાની ફરજો બજાવતો ડોક્ટર હતો અને તે પ્રકારના કાર્યને કારણે તે વ્યાવસાયિક તરીકે કાર્યરત હતો, તેથી તેને કર્મકાર ગણવામાં આવ્યો નહોતો. તેમણે રજૂ કર્યું કે પ્રતિવાદી દ્વારા પેથોલોજિસ્ટ તરીકે કરવામાં આવતું કાર્ય ભિન્ન હતું અને તે તકનીકી સ્વરૂપનું હતું, જે તેને કર્મકાર બનાવે છે.

૪.૧૨ વિદ્વાન વકીલે ઇન્ડિયન ઓવરસીઝ બેંક વિ. આઈઓબી સ્ટાફ કેન્ટીન વર્ક્સ યુનિયન [(૨૦૦૦) ૪ એસસીસી ૨૪૫] ના નિર્ણય પર આધાર મૂકીને એ સિદ્ધાંત ઉજાગર કર્યો કે આ અદાલત બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં શુદ્ધ હકીકતજન્ય નિષ્કર્ષોમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકતી નથી, તેમજ પુરાવાની પુનઃમૂલવણી પણ માન્ય નથી. તેમણે રજૂઆત કરી કે પુરાવાની અપર્યાપ્તતા અથવા અન્ય કોઈ દૃષ્ટિકોણ શક્ય હોવો પણ ઔદ્યોગિક પંચના નિષ્કર્ષોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો આધાર બની શકે નહીં. આ સિદ્ધાંતો પર ભાર મૂકી વિદ્વાન વકીલ એ દર્શાવવું ઇચ્છતા હતા કે પ્રતિવાદીને કામદાર ગણાવતો શ્રમ અદાલતનો નિષ્કર્ષ પુરાવા આધારિત હકીકતજન્ય નિષ્કર્ષ હતો અને તેથી રિટ અધિકારક્ષેત્રમાં તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવો વાજબી નહોતો.

પ. વ્યાપક રીતે વર્ગીકૃત અને સંક્ષિપ્તપણે પસંદ કરેલ વિરોધી દલીલોને તેમની ત્રણ બાજુઓમાં જોવી શકાય. પ્રથમ, મ્યુર મિલ્સ (સુપ્રા) માં આવેલ નિર્ણય અને તેની લાગુપાત્રતા — એ નિવેદન કે કોઈ વ્યાવસાયિકને કામદાર ગણવાનો નથી, તે રેશિયો હતું કે નહોતું. બીજી બાજુની દલીલ એ હતી કે શું કોઈ વ્યાવસાયિકનું કાર્ય “તકનીકી” હતું, જેથી તે કામદારની વ્યાખ્યાના વ્યાપમાં આવે; તથા શું પ્રતિવાદીની પેથોલોજિસ્ટ-કમ-મેડિકલ ઓફિસર તરીકેની ફરજો ‘તકનીકી’ હતી. ત્રીજો મુદ્દો કાર્યના પ્રકાર અને સ્વરૂપ તેમજ પ્રતિવાદી દ્વારા નિભાવવામાં આવેલી ફરજો અંગેનો હકીકતી ભાગ હતો. પ્રશ્ન અંગે અંતિમ સંયુક્ત દષ્ટિકોણ પ્રાપ્ત કરવા માટે આ ત્રણેય પાસાઓની અહીં પછી અલગથી ચર્ચા કરવામાં આવે છે.

પ.૧ ચર્ચાનો ઉપક્રમ કરતાં, કલમ ૨(એસ) માં આવેલા “કામદાર” શબ્દની વ્યાખ્યાનો ઉલ્લેખ કરીને, જે નીચે મુજબ છે:

અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) નીચે મુજબ છે:

“(એસ) ‘કામદાર’ એટલે કોઈપણ વ્યક્તિ (શિક્ષુ સહિત) જે કોઈપણ ઉદ્યોગમાં ભાડા અથવા પરિતોષિક માટે કોઈપણ હાથનું કામ, અકુશળ, કુશળ, તકનીકી, કામગીરી સંબંધિત, લિપિકીય અથવા દેખરેખ સંબંધિત કામ કરવા માટે નિયોજિત હોય, ભલે

રોજગારની શરતો સ્પષ્ટ હોય કે અનુમાનિત, અને આ અધિનિયમ હેઠળના કોઈપણ ઔદ્યોગિક વિવાદ સંબંધિત કાર્યવાહીના હેતુઓ માટે, એવી કોઈપણ વ્યક્તિનો પણ સમાવેશ થાય છે જેને તે વિવાદ સાથે સંબંધિત રીતે, અથવા તેના પરિણામસ્વરૂપ, બરતરફ કરવામાં આવી હોય, મુક્ત કરવામાં આવી હોય અથવા કર્મચ્યુત કરવામાં આવી હોય, અથવા જેના બરતરફી, મુક્તિ અથવા કર્મચ્યુતિને કારણે તે વિવાદ ઊભો થયો હોય, પરંતુ તેમાં એવી કોઈપણ વ્યક્તિનો સમાવેશ થતો નથી – (૧) જે એર ફોર્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૦ (૧૯૫૦નું ૪૫), અથવા આર્મી અધિનિયમ, ૧૯૫૦ (૧૯૫૦નું ૪૬), અથવા નેવી અધિનિયમ, ૧૯૫૭ (૧૯૫૭નું ૬૨) ને આધીન હોય; અથવા

(૨) જે પોલીસ સેવામાં અથવા જેલના અધિકારી કે અન્ય કર્મચારી તરીકે નિયુક્ત હોય; અથવા

(૩) જે મુખ્યત્વે વ્યવસ્થાપકીય અથવા વહીવટી હોદ્દામાં નિયોજિત હોય; અથવા

(૪) જે, પર્યાવેક્ષકીય પદ પર નોકરીમાં હોય અને પ્રતિમાસ એક હજાર છસો રૂપિયા કરતાં વધુ વેતન મેળવે છે અથવા તો, પદ સાથે સંલગ્ન

ફરજોના સ્વભાવને કારણે અથવા તેમાં નિહિત કરવામાં આવેલી સત્તાઓના કારણે, મુખ્યત્વે વ્યવસ્થાપકીય સ્વરૂપના કાર્યો બજાવે છે."

૫.૨ ઉપરોક્ત વ્યાખ્યામાંથી જે તારણ નીકળે છે તે એ છે કે કોઈ વ્યક્તિ "કામદાર" ગણાય તે માટે તેને વ્યાખ્યામાં ઉલ્લેખિત પાંચ પૈકીની કોઈ એક શ્રેણીમાં આવવું આવશ્યક છે. આ શ્રેણીઓ છે (એ) હસ્તકાર્ય કરનાર કામદારો, કુશળ તેમજ અકુશળ બન્ને; (બી) તકનીકી કાર્યમાં નિયોજિત વ્યક્તિ; (સી) સંચાલનાત્મક કાર્યમાં નિયોજિત વ્યક્તિ; (ડી) લિપિકીય કાર્યમાં નિયોજિત વ્યક્તિ; અને (ઈ) દેખરેખી કાર્યમાં નિયોજિત વ્યક્તિ. ઉક્ત વ્યાખ્યામાં ઉપખંડો (૧) થી (૪) અપવાદોની જોગવાઈ કરે છે. અપવાદરૂપ ખંડોમાં આવતી કોઈપણ વ્યક્તિ કામદાર ગણાશે નહીં. કોઈ વ્યક્તિ કામદાર છે કે નહીં તે મુખ્યત્વે આ આધારે નક્કી થવાનું છે કે તે ઉક્ત પાંચ શ્રેણીઓમાંથી કોઈ એક પ્રકારનું કાર્ય કરવા માટે નિયોજિત છે કે નહીં. જો તે ઉલ્લેખિત શ્રેણીઓમાંથી કોઈપણ પ્રકારનું કાર્ય કરતો ન હોય, તો તેને અપવાદોની મદદ લેવાની જરૂરિયાત વિના જ "કામદાર" શબ્દના કાર્યક્ષેત્રની બહાર ગણવામાં આવશે. મુઅર મિલ્સના નિર્ણય

૬. મુઈર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) મામલામાં, જેના પર અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા દઢતાપૂર્વક આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફરો ૪૦ માં જણાવ્યું હતું,

આથી, એ સ્પષ્ટ છે કે અહીં પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ એક વ્યવસાયિક છે અને કોઈપણ કાયદા હેઠળ વ્યવસાયિકને ક્યારેય શ્રમિક તરીકે ઓળખી શકાય નહીં.

૬.૧ સર્વોચ્ચ અદાલત એ પ્રશ્ન પર વિચારણા કરી રહી હતી કે કાયદાકીય સહાયક તરીકે કાર્યરત પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ “કામદાર” હતો કે નહીં. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલકર્તા-નિયોજકનો એવો કેસ હતો કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ શ્રી સ્વયમ પ્રકાશ શ્રીવાસ્તવને વાદવિવાદ વિભાગમાં કાયદાકીય સહાયક તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા, તેઓ દેખરેખની શ્રેણીમાં કાર્યરત હતા અને તે મુજબ વેતનભથ્થાં મેળવી રહ્યા હતા.

૬.૨ ઉપર ઉદ્ઘૃત કરાયેલ કાનૂની નિવેદન તથ્યો અને પુરાવાનું મૂલવણ કર્યા બાદ, આ રીતે નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં આવ્યું હતું,

“શ્રમ અદાલત સમક્ષ પ્રતિવાદીનું ડબ્લ્યુડબ્લ્યુ ૧ તરીકે પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. પોતાના મુખ્ય નિવેદનમાં તેણે શપથપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે તા. ૪-૬-૧૯૮૨ના રોજ મિલમાં તેની કાનૂની સહાયક તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. જિરહ દરમિયાન તેણે જણાવ્યું હતું કે તેની મિલમાં કાનૂની સહાયકના પદ પર નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને તેને વેતનરૂપે કુલ રૂ. ૮૫૦ પ્રતિમાસ ચૂકવવામાં આવતાં હતાં. એક શ્રી નરેશ પાઠકનું ઇડબ્લ્યુ ૧ તરીકે

પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું; તેમણે શપથપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે તેઓ ૧૯૭૧થી વરિષ્ઠ કાનૂની સહાયક તરીકે કામ કરતા હતાં અને પ્રતિવાદીએ જૂન ૧૯૮૨માં તેમના વિભાગમાં કાનૂની સહાયકના પદ પર દેખરેખી હેસિયતમાં કામ કર્યું હતું અને પ્રતિવાદી ૧નું કામ અદાલતી કેસોની દેખરેખ રાખવાનું તથા જ્યારે જરૂરી હોય ત્યારે અદાલતમાં બાકી રહેલા મામલાઓમાં જવાબનો ખરડો તૈયાર કરવાનો હતો. તેમણે વધુમાં પણ જણાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદીનું કામ સંતોષકારક નહોતું અને આ સંબંધે તેને એક નોંધ જારી કરવામાં આવી હતી

જનરલ મેનેજર. જિરહમાં સાક્ષીએ નિવેદન આપ્યું હતું કે પ્રતિવાદીનું કામનું સ્વરૂપ દેખરેખી હતું તે સાબિત કરવા માટે તેની પાસે કોઈ દસ્તાવેજ નહોતો. તેમ છતાં, પ્રતિવાદીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવા અંગે નિર્ણય કરતી વખતે વડી અદાલતે આ બાબતને કોઈપણ પ્રકારનું ગંભીર ધ્યાન આપ્યું નહોતું.” (ફરો ૩૭)

૬.૩ સર્વોચ્ચ અદાલતે વ્યવસાયની સંકલ્પનાનું સ્પષ્ટીકરણ કરીને “અને કોઈપણ કાયદા હેઠળ વ્યાવસાયિકને ક્યારેય કામદાર તરીકે ગણાવી શકાય નહિ” એવા સિદ્ધાંતને સુદૃઢ કર્યો.

“આ ઉપરાંત, જો આપણે વ્યવસાય અને વ્યવસાયિક વૃત્તિ વચ્ચે ભેદ કરીએ, તો જોઈ શકાય છે કે વ્યવસાય એ કોઈ વ્યક્તિ માટે આવક ઉપજાવતી મુખ્ય પ્રવૃત્તિ (નોકરી, કામ અથવા રોજગાર) છે, જેનાથી તેને નિયમિત વેતન અથવા પગાર મળે છે; જ્યારે વ્યવસાયિક વૃત્તિ એ એવો વ્યવસાય છે, જેમાં વ્યાપક તાલીમ તેમજ વિશિષ્ટ જ્ઞાનના અભ્યાસ અને તેમાં પારંગતતા આવશ્યક હોય છે અને સામાન્ય રીતે તેમાં વ્યવસાયિક સંસ્થા, નૈતિક આચારસંહિતા તથા પ્રમાણપત્ર અથવા પરવાનો આપવાની પ્રક્રિયા પણ હોય છે. પરંપરાગત રીતે માત્ર ત્રણ જ વ્યવસાયિક વૃત્તિઓ માનવામાં આવતી હતી: ધર્મસેવા, વૈદ્યકશાસ્ત્ર અને કાયદાશાસ્ત્ર. આ ત્રણેય વ્યવસાયિક વૃત્તિઓ દરેક એક નિશ્ચિત નૈતિક આચારસંહિતાનું પાલન કરે છે અને તેમના સભ્યોને લગભગ સર્વત્ર તે નૈતિક માપદંડોનું પાલન જાળવી રાખવા માટે કોઈને કોઈ પ્રકારની શપથ લેવી આવશ્યક બને છે, અને તેથી તેઓ જવાબદારીના વધુ ઉચ્ચ ધોરણનું “અંગીકાર” કરે છે. આ દરેક વ્યવસાયિક વૃત્તિમાં તે વ્યવસાયના આચરણ દરમિયાન તેની વિશિષ્ટ શપથનો અર્થ, મૂલ્ય અને મહત્વ અંગે વ્યાપક તાલીમ આપવામાં પણ આવે છે અને તેવી તાલીમ આવશ્યક પણ ગણાય છે.” (ફ્કરો ૩૮)

૬.૪ કયા નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં આવ્યો હતો તે જાણવા માટે પરિચ્છેદોમાં ૩૮ અને ૪૦માં, મ્યુર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) મામલાના નિર્ણયએ પોતાના અગાઉના બે નિર્ણયો, એટલે કે મેનેજમેન્ટ ઑફ એમ/એસ. સોનેપત કો-ઓપરેટિવ શુગર મિલ્સ લિ. વિ. અજિત સિંહ [એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ એસ.સી. ૧૦૫૦] અને એ. સુંદરાંબલ વિ. ગવર્નમેન્ટ ઑફ ગોવા, દમણ એન્ડ દીવ [(૨૦૦૫) ૩ એસ.સી.સી. ૨૩૨], નો વિચાર કર્યો હતો. મેનેજમેન્ટ ઑફ એમ/એસ. સોનેપત શુગર મિલ્સ લિ. (ઉપરોક્ત) મામલામાં પણ પ્રતિવાદીની કાનૂની સહાયક તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી, જેના માટે કાયદાની ડિગ્રી સાથે વકીલી કરવાની પરવાનગી આવશ્યક લાયકાત હતી. ફરજોના સ્વરૂપમાં લેખિત જવાબો અને નોટિસો તૈયાર કરવી, તપાસની કાર્યવાહીનો હેવાલ નોંધવો, મેનેજમેન્ટને અભિપ્રાયો આપવો, દાવાપત્રોનો મુસદ્દો તૈયાર કરવો અને તે દાખલ કરવાં તથા તમામ પ્રકારના કેસોમાં અપીલકર્તાનું પ્રતિનિધિત્વ કરવું, નો સમાવેશ થતો હતો. એ. સુંદરાંબલ (ઉપરોક્ત) મામલામાં પ્રશ્ન એ હતો કે શાળામાં કાર્યરત શિક્ષક ‘કામદાર’ ગણાય કે નહીં. સર્વોચ્ચ અદાલતે તેનો નકારાત્મક ઉત્તર આપ્યો હતો અને ઠરાવ્યું હતું કે શિક્ષક દ્વારા શિક્ષણ આપવાનું કામ તેના સ્વભાવથી એક ઉદ્ભાત કાર્ય છે, અને ભલે તે આનુષંગિક રીતે લિપીકીય સ્વરૂપનું કાર્ય કરતો હોય, છતાં તેને અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) હેઠળની કોઈપણ શ્રેણીમાં આવતો કહી શકાય નહીં.

૬.૫ આ તબક્કે મુઘર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયની ચર્ચા કરતાં, માત્ર ત્યારબાદ એ દર્શાવવાના હેતુથી કે તે હાલના કેસમાં કેવી રીતે લાગુ પડે છે, મુઘર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માં કયો મુદ્દો અનુપાતી સિદ્ધાંત રચે છે અને તેનું અર્થઘટન કેવી રીતે કરવું, તે આગામી મુદ્દા તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવી શકે છે. નિર્ણયમાં અનુપાતી સિદ્ધાંત અને પૂર્વનિર્ણય

૭. પ્રતિવાદી તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે જોરદાર રીતે રજૂઆત કરી હતી કે મુઘર મિલ્સ (પૂર્વોક્ત) નો નિર્ણય હાલના કેસના તથ્યો પર લાગુ પડશે નહીં, કારણ કે તેમાં જે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું તે ફક્ત તે કેસના તથ્યોની મર્યાદામાં જ હતું. વિદ્વાન વકીલ નિર્ણયમાં રહેલા અનુપાતનો અર્થ શું થાય છે તે અંગે વિસ્તૃત દલીલ કરવાનું ઇચ્છતા હતા, અને અદાલતે તેમને તે મુજબ દલીલ કરવાની મંજૂરી આપેલી હોવાથી, તેમની રજૂઆતોને ન્યાય મળે તે હેતુથી ઉક્ત પાસાનું અહીં યોગ્ય વિસ્તરણ સાથે ચર્ચા કરવામાં આવે છે.

૭.૧ દલબીર સિંગ (ઉપરોક્ત) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું હતું,

“પૂર્વનિર્ણયોના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત અનુસાર દરેક નિર્ણયમાં ત્રણ મૂળભૂત ઘટકો સમાયેલ હોય છે:

“(૧) મહત્વપૂર્ણ તથ્યો અંગેના નિષ્કર્ષો, પ્રત્યક્ષ તથા અનુમાનાત્મક. તથ્યો અંગેનો અનુમાનાત્મક નિષ્કર્ષ એ એવો

અનુમાન છે, જે ન્યાયાધીશ પ્રત્યક્ષ અથવા ગ્રહ્ય તથ્યોમાંથી કાઢે છે;

(૨) હકીકતો દ્વારા પ્રકાશિત થયેલ કાનૂની પ્રશ્નો પર લાગુ પડતા કાયદાના સિદ્ધાંતોના નિવેદનો; અને

(૩) ઉપરોક્ત (૧) અને (૨) ની સંયુક્ત અસરના આધારે આપેલ ચુકાદો.”

૭.૧.૧ સર્વોચ્ચ અદાલતે આગળ કાર્યવાહી કરી,

“પક્ષકારો પોતે તેમજ તેમના પ્રિવીઝના હેતુસર, ઘટક (૩) નિર્ણયમાં મહત્વપૂર્ણ તત્વ છે, કારણ કે તે કાર્યવાહી વિષયવસ્તુના સંબંધમાં તેમના હકો અને જવાબદારીઓનો અંતિમ નિર્ધાર કરે છે. એ જ ચુકાદો છે જે પક્ષકારોને વિવાદને ફરીથી ખુલ્લો મૂકવાથી પ્રતિબંધિત કરે છે. જોકે, પૂર્વનિર્ણયોના સિદ્ધાંતના હેતુસર, ઘટક (૨) નિર્ણયમાં જીવંત મહત્વ ધરાવતું તત્વ છે. આ જ ખરેખર રેશિયો ડેસિડેન્ડી છે.(આર.જે. વૉકર & એમ.જી. વૉકર : ધ

ઇંગ્લિશ લીગલ સિસ્ટમ, બટરવર્થ્સ, ૧૯૭૨, ૩જી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠો ૧૨૩-૧૨૪.) ન્યાયાધીશ ચુકાદો આપતાં સમયે જે કંઈ કહે છે તે બધું જ પૂર્વનિર્ણય બને છે એવું નથી. ન્યાયાધીશના નિર્ણયમાં

પક્ષકાર પર બાંધધરીરૂપ થતી એકમાત્ર બાબત એ સિદ્ધાંત છે જેના આધારે કેસનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હોય, અને આ કારણસર કોઈ નિર્ણયનું વિશ્લેષણ કરીને તેમાંથી રેશિયો ડિસિડેન્ડી અલગ પાડવું અગત્યનું છે. ક્વોલકાસ્ટ (વૂલ્વરહેમ્પ્ટન) લિ. વિ. હેન્સ (એલ.આર. ૧૯૫૯ એ.સી. ૭૪૩ : (૧૯૫૯) ૨ ઓલ ઈ.આર. ૩૮) ના અગ્રણી કેસમાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું કે રેશિયો ડિસિડેન્ડીને એ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય કે તે મળેલ હકીકતો દ્વારા ઉદ્ભવેલ કાનૂની પ્રશ્નો પર લાગુ કરાયેલ કાનૂની નિવેદન છે, જેના આધારે નિર્ણય આધારિત હોય છે.”

૭.૨ વડી અદાલતના ચુકાદાઓમાં કરાયેલા નિવેદનોને ત્રણ રીતે જોવું શક્ય છે. કોઈ વિશિષ્ટ કેસમાં, કાનૂની પ્રતિપાદનના સ્વરૂપવાળા નિવેદનો તે કેસના તથ્યોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જ સાચા ઠરી શકે છે. આવા કેસોમાં, પ્રતિપાદિત કાયદાને માત્ર તેની સાથે સંકળાયેલ તથ્યાત્મક પરિસ્થિતિના સંદર્ભમાં જ સમજવો પડે. જ્યાં તથ્યો ભિન્ન હોય તેવા અનુગામી કેસોમાં તેનો સર્વત્ર લાગુ પડતો ઉપયોગ હોવો જરૂરી નથી. આ એવા કેસોના ઉદાહરણો છે, જેઓને “તથ્ય આધારિત સિદ્ધાંતો” પ્રતિપાદિત કરતા કેસો તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાય.

૭.૩ નિર્ણયોનો બીજો વર્ગ એવો છે જેમાં પ્રતિપાદિત કરાયેલ સિદ્ધાંત કાનૂની ઉક્તિ તરીકે સ્વીકાર્ય બને છે, જેને અનુવર્તી કેસોમાં સ્વતંત્ર રીતે

લાગુ કરી શકાય છે. તેને કાનૂની સિદ્ધાંત તરીકે લાગુ કરતી વખતે, નિશ્ચિતરૂપે, જે કેસનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હોય તેના તથ્યો ધ્યાનમાં લેવા પડે; પરંતુ એવું કહી શકાય કે તથ્યો સિદ્ધાંતને પ્રગટ કરે અને ઉજાગર કરે તે કરતાં સિદ્ધાંત તથ્યોને માર્ગદર્શન આપે છે, અને તથ્યો નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવતા નથી. કાનૂનની આવી ઉક્તિ માર્ગદર્શક મૂલ્ય ધરાવે છે અને અન્ય કેસો તથા સમાન તથ્યો માટે દીપસ્તંભ સમાન મહત્વ ધરાવે છે.

૭.૪ તેમના પ્રકારની બીજી શ્રેણીમાં પ્રતિપાદિત કરવામાં આવેલા પ્રસ્તાવો માત્ર હકીકતોના આધાર પર નિષ્પન્ન થયેલા સિદ્ધાંતો નથી. તેઓ કોઈ નિર્દિષ્ટ કેસમાં લાગુ પાડવા યોગ્ય હકીકતોના પ્રતિપ્રભાવ સાથે કાનૂની સિદ્ધાંતો તરીકે સ્થિર રહે છે. તેઓ હકીકતો સાથે પરસ્પર ક્રિયામાં આવતાં હોવા છતાં પણ, કાનૂની ઉક્તિ તરીકે પોતાનું સ્વતંત્ર સ્વરૂપ જાળવી રાખે છે. એમ કહી શકાય કે, તેઓ હકીકતોથી રંગ ગ્રહણ કરે છે, પરંતુ સંપૂર્ણપણે હકીકતોના રંગે રંગાયેલા રહેતા નથી, કારણ કે તેઓ “હકીકત-આધારિત સિદ્ધાંતો” નથી.

૭.૫ ત્રીજી શ્રેણીમાં એવા નિર્ણયો આવે છે, જેમાં કાયદાનું સ્વરૂપ અને સુવ્યવસ્થિત નિવેદન સમાયેલું હોય છે, જે કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈના અર્થઘટનના સ્વરૂપનું હોઈ શકે, અથવા અધિનિયમ કે કાયદાનો અર્થ નિર્ધારિત કરતું હોઈ શકે, અથવા કાયદાનો શુદ્ધ સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરતું

હોઈ શકે, જેથી તે દરેક કેસમાં લાગુ પાડવા યોગ્ય પ્રાધાન્યપૂર્ણ બને. ઉપર દર્શાવેલ છેલ્લી બે શ્રેણીઓ હેઠળ આવતા નિર્ણયોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરાયેલા નિવેદનો અને અવલોકનો, વડી અદાલત જ્યારે સમાન વિષયવસ્તુ અથવા સરખા પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતી હોય ત્યારે, તેના માટે બંધનકારક બળ ધરાવે છે; હાંલકે, એ શરત સાથે કે નિર્ણયોની બીજી શ્રેણીના સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદામાં કરાયેલા નિવેદનો અથવા કાયદાકીય પ્રસ્તાવો તથ્યોના સંદર્ભને ધ્યાનમાં રાખીને જ લાગુ પાડવાના રહેશે, જેથી જે કેસમાં તે લાગુ પાડવામાં આવે છે તેના સંબંધિત તથ્યો સાથે લાગુ પાડવામાં આવતો કાયદાકીય પ્રસ્તાવ સંપૂર્ણપણે અસંગત ન ઠરે અને દાખલા તરીકે સેવારત નિર્ણયમાં જે રીતે તે લાગુ પાડવામાં આવ્યો હતો તેનાથી સારરૂપ રીતે વિખૂટો ન પડે.

૭.૬ હજુ એક બીજી શ્રેણી છે, જેના અંતર્ગત અદાલતના ચુકાદામાં કરાયેલા નિવેદનો અથવા અવલોકનો આવી શકે છે, જેને ઓબિટર ડિક્ટમ કહેવામાં આવે છે. ઓબિટરનું સ્વરૂપ પસારતાં નોંધરૂપ ટિપ્પણીઓનું હોય છે, જે સ્વતઃ જ સંકળાયેલા વિવાદિત મુદ્દા સાથે સીધી કડી ધરાવતા નથી અને જે જાહેર કરાયેલ કાનૂન ગણાતા નથી. અહીં વિરામ લઈને કહીએ તો, મ્યુર મિલ્સ (સુપ્રા) માં કરવામાં આવેલું એ નિવેદન કે કોઈ પ્રોફેશનલ ક્યારેય કામદાર હોઈ શકતો નથી, ખરેખર ઓબિટર નહોતું. એ બાબત નકારી શકાય તેવી નથી કે જ્યારે સર્વોચ્ચ

અદાલતે મ્યુર મિલ્સ (સુપ્રા) માં એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે પ્રોફેશનલ કામદાર બની શકતો નથી, ત્યારે તે નિવેદનમાં અધિકૃત તત્વ અને બંધનકારક મૂલ્ય રહેલું છે. પરિચ્છેદ ૩૯ અને ૪૦ સામાન્ય સ્વરૂપના નહોતા; ન તો તેઓ પ્રસંગવિહીન હતા; અને ન તો તેઓ એકાંતર નિવેદનો હતા. તેના વિપરીત, તેઓ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ ઉદ્ભવેલા પ્રશ્ન અને તેના દ્વારા ઉકેલાયેલા મુદ્દા સાથે સીધો અને અનિવાર્ય સંબંધ ધરાવતા હતા. તેઓ એ પરિપ્રેક્ષ્યમાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા હતા કે શું પ્રતિવાદી લીગલ આસિસ્ટન્ટ, જે એક પ્રોફેશનલ હતો, તેને કામદાર કહેવાઈ શકે.

૭.૭ મ્યુઅર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) ના ફક્ત ૪૦ ને ફક્ત ૩૯ સાથે વાંચીએ ત્યારે તેમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત ઉપરોક્ત બીજી શ્રેણીમાં આવે છે અને તેમાં સમાય છે. જ્યાં તથ્યો સમાન પ્રકારના હોય એવા તમામ વ્યાવસાયિકોના કેસોમાં તે બંધનકારક નજિરરૂપે કાર્ય કરે છે. મ્યુઅર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માંનો સિદ્ધાંત નિયામક રહેશે, અને હાલના કેસ માટે પણ તથ્યો માર્ગદર્શક રહેશે.

૭.૮ બંધનકારક નઝીર શું બનાવે છે તે અંગે, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફૂશેલી કુમાર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [(૧૯૯૦) ૪ એસસીસી ૨૦૭] માં આ રીતે જણાવ્યું હતું,

“પૂર્વનિર્ણયના સિદ્ધાંતનો અર્થ, એટલે કે અગાઉના નિર્ણયથી બંધાયેલ રહેવું, તે માત્ર નિર્ણય પોતે અને તેમાં જે અનિવાર્ય રીતે સમાવિષ્ટ છે, ત્યાં સુધી મર્યાદિત છે. તેનો અર્થ એ નથી કે આ અદાલત તેને ટેકો આપવા માટે આપેલા વિવિધ કારણોથી બંધાયેલી છે, ખાસ કરીને જ્યારે તેમાં ‘પ્રકરણ પોતે જેની આવશ્યકતા રાખતું હતું તેનાથી વિશાળ પ્રતિપાદનો’ સમાવેશ પામતા હોય પ્રકરણમાં ન્યાયસંગત રીતે ઉદ્ભવેલા કાનૂની પ્રશ્ન પર દલીલો સાંભળ્યા બાદ અદાલત દ્વારા લેવાયેલ વિચારપૂર્વકનો અને ગૌરવપૂર્ણ નિર્ણય, અને જે તેના નિર્ધારણ માટે આવશ્યક હોય, તે સત્તાપ્રમાણ, અથવા બંધનકારક પૂર્વનિર્ણય બને છે....” (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

પ્રતિવાદી દ્વારા બજાવવામાં આવેલી ફરજોની પ્રકૃતિ

૮. મુદ્દિ મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માં પ્રતિપાદિત કાનૂની સિદ્ધાંતોને આવશ્યક હકીકતી પાસાઓથી વિમુખ રહીને લાગુ ન કરવામાં આવે તે હેતુથી, આ તબક્કે એ વિચારવું યોગ્ય રહેશે કે વર્તમાન કેસમાં આવેલ હકીકતો અને પુરાવાઓ, વિશેષ કરીને પ્રતિવાદી દ્વારા નિર્વાહિત ફરજોનો પ્રકાર અને સ્વરૂપ સંબંધિત બાબતો, શું આ સિદ્ધાંતને સમર્થન આપે છે અને તેના

અમલ માટે યોગ્ય ઠરે છે કે નહીં કે આ કેસમાં વ્યવસાયિક-એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટને કામદાર ગણાવી શકાય નહીં.

૮.૧ પ્રતિવાદીના તા. ૦૮.૦૬.૨૦૦૧ના નિયુક્તિ પત્રને જોતા, અરજદાર-સોસાયટી દ્વારા સંચાલિત બ્લડ બેંકની સેવાઓમાં પ્રતિવાદીની પેથોલોજિસ્ટ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. નિયુક્તિ આદેશમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી પેથોલોજિસ્ટ-કમ-મેડિકલ ઓફિસર તરીકે કાર્ય કરશે અને બ્લડ બેંકના દૈનિક કારભાર, વહીવટ તથા અન્ય પ્રકલ્પોની જરૂરીયાત મુજબ દેખરેખ રાખશે. વધુમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રતિવાદીને ઇન્ડોર અને આઉટડોર રક્તદાન કેમ્પોમાં હાજરી આપવી ફરજિયાત રહેશે.

૮.૨ પ્રતિવાદીએ મૂળ દાખલ કરેલી પોતાની ફરિયાદમાં આંક ૮૫ ની અરજી દ્વારા ફરો ૨(એ) ઉમેરવા માટે સુધારો કર્યો હતો, જેમાં તેણે પોતાની તરફથી બજાવવામાં આવી હોવાનું દાવો કરેલી વિવિધ ફરજોનું વર્ણન કર્યું હતું. અરજદાર-સોસાયટીએ પોતાના જવાબમાં તેનો વિવાદ કરતાં જણાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદીએ તેમાંની ઘણી ફરજો અનુકૂળ રીતે દર્શાવી હતી, જોકે તે હકીકતમાં તેમાંની કોઈપણ ફરજ બજાવતો નહોતો. જ્યારે ઉક્ત આંક ૮૫ ની અરજી રજૂ કરવામાં આવી, ત્યારે પ્રતિવાદીના મૌખિક પુરાવાની શરૂઆત થઈ ચૂકી હતી અને તેણે આંક ૬૧ પર પોતાનું નિવેદન આપ્યું હતું. પક્ષકારોના કથનોનું નજીકથી વાચન કરતાં અને તેને

પ્રતિવાદીના આંક ૧૭૧ પરના પુરાવા તેમજ સોસાયટીના સચિવના આંક ૧૪૯ પરના પુરાવા સાથે વાંચતાં, પ્રતિવાદી દ્વારા વાસ્તવમાં બજાવવામાં આવતી ફરજોની અસલ પ્રકૃતિ નિષ્કર્ષિત કરી શકાતી હતી.

૮.૩ ફરો ૨(એ) માં, પ્રતિવાદીએ જણાવ્યું હતું કે પેથોલોજિસ્ટ તરીકે, તે રક્તદાતાઓની તપાસ કરતો હતો અને રક્તની તપાસ યોગ્ય રીતે હાથ ધરવામાં આવી હતી કે કેમ તેની ચકાસણી કરતો હતો. તેને રક્તદાન શિબિરોનું આયોજન કરવાનું, ગુણવત્તા નિયંત્રણ કાર્યક્રમોમાં ભાગ લેવાનો, તકનીકી કાર્યનું મૂલવણું અને વિવિધ નિષ્ણાત પ્રકલ્પો હાથ ધરવાના હતા. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે તે કાર્યપદ્ધતિમાં અદ્યતન તકનીકોનો ઉપયોગ પણ કરતો હતો અને મેડિકલ ઓફિસરો, પેથોલોજિસ્ટો તથા અન્ય સ્ટાફ માટે પરિસંવાદોનું આયોજન કરતો હતો.

૮.૪ પ્રતિવાદીએ પોતાની અરજીઓમાં તેમજ પોતાના પુરાવામાં સ્વીકાર્યું હતું કે તેની ફરજ એ સુનિશ્ચિત કરવાની હતી કે લોહી સંક્રમિત ન હોય અને લોહીના કણો યોગ્ય રીતે રચાયેલા હોય. તેણે વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે ગુણવત્તા ચકાસણીનું ઉક્ત કાર્ય નિષ્ણાતપ્રકૃતિનું કાર્ય હતું, જે ફક્ત એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટની પદવી ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા જ કરી શકાય. આ બાબત પણ સ્વીકારવામાં આવી હતી કે તેની ફરજમાં ફૂડ એન્ડ ડ્રગ કન્ટ્રોલ એડમિનિસ્ટ્રેશન દ્વારા નિરીક્ષણ સમયે નિષ્ણાત તરીકે કાર્ય કરવું સામેલ હતું.

૮.૫ આંક ૬૧ ખાતેના તેમના પુરાવામાં થયેલી જિરહ દરમિયાન, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેમની નિમણૂક એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટ તરીકે કરવામાં આવી હતી. તેમણે વધુમાં જમા આવ્યું હતું કે જિરહના પરિચ્છેદ ૨૬ માં જેમના નામો ઉદ્દેખિત હતા એવા અનેક પ્રયોગશાળા ટેકિનશિયન અરજદાર-સોસાયટીમાં કાર્યરત હતા, તથા એમ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે તેમને તેમની સાથે કામ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો. એમ પણ જણાવાયું હતું કે રાત્રિ ફરજ બજાવતા અન્ય પ્રયોગશાળા ટેકિનશિયન, પટાવાળા અને ડ્રાઈવરો પણ કાર્યરત હતા. એમ પણ કબૂલ કરવામાં આવ્યું હતું કે તેમની પોતાની પ્રયોગશાળા છે. તેમણે એ પણ કબૂલ કર્યું હતું કે તેઓ નિષ્ણાત પેથોલોજિસ્ટ તરીકે પરિષદોમાં ભાગ લેતા હતા, અને વધુમાં એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે રક્તદાન શિબિરોમાં નિષ્ણાત પેથોલોજિસ્ટ ડૉક્ટરની હાજરી આવશ્યક હતી. પ્રતિવાદીએ પોતાના પુરાવામાં જણાવ્યું હતું કે અરજદાર-સોસાયટીનું મુખ્ય કાર્ય રક્ત એકત્રિત કરવાનું અને તેને વૈધકીય રીતે સંરક્ષિત રાખીને જરૂરિયાતમંદ દર્દીઓને ઉપલબ્ધ કરાવવાનું હતું.

૮.૬ અરજદાર-સોસાયટીના સચિવ કર્સી કેખશારુ દેબુએ આંક ૩૧૭ પર સાક્ષી આપી હતી. તેમની સાક્ષીમાં તેમણે સૂચવ્યું હતું કે પ્રતિવાદીનું કાર્ય અને ફરજો એ સુનિશ્ચિત કરવાની હતી કે તેમના નીચે કાર્યરત ટેકિનશ્યનો રક્તની તપાસ યોગ્ય રીતે કરી રહ્યા હતા. ઉક્ત સાક્ષીએ પોતાની સાક્ષીમાં

સ્પષ્ટ રીતે સૂચવ્યું હતું કે પ્રતિવાદીને એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટ તરીકે નિષ્ણાત તબીબી વ્યક્તિ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા, અને તેમની ફરજો દેખરેખ સંબંધિત હતી તથા સોસાયટીમાં કાર્યરત ટેકિનશ્યનો પાસેથી રક્ત સંગ્રહ અને દાન સંબંધિત તમામ બાબતોમાં કામ લેવો, ટેકિનશ્યનો દ્વારા રક્તની ગુણવત્તા જળવાઈ રહે છે કે નહીં તેની દેખરેખ રાખવી અને તે બાબતમાં ટેકિનશ્યનોને તાલીમ આપવી તેમનું કર્તવ્ય હતું. આગળ એવું પણ સૂચવાયું હતું કે પ્રતિવાદી ટેકિનશ્યનો વચ્ચે કામ સોંપતા અને વહેંચતા, જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરતા અને પરિસંવાદોમાં હાજરી આપતા હતા.

૮.૭ પક્ષકારોએ રજૂ કરેલા ઉપરોક્ત પુરાવાનું સારરૂપે વાંચન કરતાં, સ્પષ્ટ રીતે સૂચિત થતું હતું કે અરજદાર-સોસાયટીમાં રક્ત સંગ્રહ, તેની જાળવણી અને દાન સંબંધિત કાર્ય કરવા માટે અન્ય ટેકનિશિયન તથા કર્મચારીઓ પણ કાર્યરત હતા, જે અરજદાર-સોસાયટીનું મુખ્ય અને પ્રધાન કાર્ય હતું. પ્રતિવાદી એમ.ડી. (પેથોલોજી) ની ઉપાધિ ધરાવતા ઉચ્ચ લાયકાતવાળા વ્યક્તિ તરીકે કામ કરતા હતા અને તેમની પાસેથી કાર્ય લેવામાં આવતું હતું. તેમની સાક્ષીમાં જેમ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું, તે મુજબના કેટલાક પ્રકારના કામ અને ફરજો એવી પ્રકૃતિના હતા કે જે માત્ર એમ.ડી. (પેથોલોજી) ની વિશેષ લાયકાત ધરાવતી વ્યક્તિ જ કરી શકે. આ વાત નકારી શકાય તેવી નહોતી કે પ્રતિવાદીની ફરજોમાં રક્ત

સંગ્રહ વગેરે સંબંધે ટેબરેખવાળું કાર્ય સ્પષ્ટપણે સમાવિષ્ટ હતું, જે તેઓ પોતાની વ્યવસાયિક કુશળતા, નિપુણતા અને પ્રાવિણ્યનો ઉપયોગ કરીને કરતા હતા. આ તેમનું મુખ્ય કાર્ય અને ફરજોનો પ્રભાવી સ્વભાવ હતો. પ્રતિવાદીને અરજદાર-સોસાયટીએ તેમની ઊંચી લાયકાતને કારણે તથા એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટ-કમ-મેડિકલ ઓફિસર તરીકે નિયોજિત કર્યા હતા. સ્પષ્ટ હતું કે સોસાયટીએ તેમને તેમની વ્યવસાયિક કુશળતા અને નિપુણતાનો ઉપયોગ કરવા તથા તેનો ઉપયોગમાં લેવા માટે જ રાખ્યા હતા. તેમને જે કોઈ ફરજો બજાવવા કહેવામાં આવતી હોય અને જે કોઈ કાર્યો કરવા માટે તેમની પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવતી હોય, તેમાં તેઓએ વ્યવસાયિક તરીકે પોતાનું પ્રાવિણ્ય અને નિપુણતા ઉપયોગમાં લેવાની હતી. જણાવ્યા મુજબ તેઓ રૂપિયા ૦૮,૬૦૦/- વેતન મેળવતા હતા.

૮.૮ કદાચ એવું હોઈ શકે કે પ્રતિવાદીને રક્તદાતાઓને જાણ કરવી, થેલેસેમિયા દર્દીઓને માહિતી આપવી, કેમ્પો અથવા વર્કશોપમાં સંસ્થાકીય કાર્ય કરવું વગેરે જેવા કેટલાક વિવિધ પરચૂરણ કાર્યો કરવા જરૂરી બનતા હોય. ભલે એવું માનવામાં આવે કે કાર્યક્ષેત્રમાં પ્રતિવાદીના કાર્યો અને ફરજો ટેબરેખ સંબંધિત કાર્યો સિવાયના પણ હતા, તોય તે તેની મુખ્ય ફરજના નિર્વહ સાથે સંબંધિત માત્ર અનુસંગિક હતા, જ્યારે તેની મુખ્ય ફરજ ટેબરેખની અને વ્યાવસાયિક નિષ્ણાતની હેસિયતની

હતી. “મુખ્ય કાર્ય કસોટી” અથવા કાર્યના પ્રબળ સ્વરૂપના સિદ્ધાંતનો અહીં ઉપયોગમાં આવશે. પ્રતિવાદી કર્મકાર હતો કે નહીં તે, કોઈપણ દષ્ટિકોણથી, તેના દ્વારા કરવામાં આવતા મુખ્ય અથવા પ્રબળ કાર્ય અને ફરજોના સ્વરૂપના સંદર્ભે જ આંકી શકાય. સર્વોચ્ચ અદાલતે બર્માહ શેલ ઓઈલ સ્ટોરેજ એન્ડ ડિસ્ટ્રિબ્યુટિંગ કો. ઓફ ઇન્ડિયા લિ. વિ. બર્માહ શેલ મેનેજમેન્ટ સ્ટાફ એસોસિએશન [એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ એસ.સી. ૮૨૨] માં કોઈ વ્યક્તિ “કર્મકાર” છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે કાર્યના પ્રબળ સ્વરૂપના સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કર્યું હતું. તેમાં નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૨(એસ) માં દર્શાવાયેલ વર્ગીકરણોમાંથી કયા વર્ગ હેઠળ કરવામાં આવેલી ફરજો આવે છે તે નક્કી કરવું આવશ્યક રહેશે. વધુમાં એવું પણ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે મુખ્ય કાર્ય જ મહત્વનું છે અને ફરજોના પ્રબળ સ્વરૂપનો નિર્ધારક મહત્વ છે.

૮.૯ બર્માહ શેલ (ઉપરોક્ત) માં, “મુખ્ય કાર્ય કસોટી” ના સિદ્ધાંતનું આ રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું,

“આગલું જે પાસું ધ્યાનમાં લેવાનું છે તે એ છે કે, વ્યવહારમાં, ઉદ્યોગોમાં નોંધપાત્ર મોટી સંખ્યામાં કર્મચારીઓ એવા કામ માટે નિયોજિત હોય છે કે જે વ્યાખ્યામાં ઉલ્લેખિત એકથી વધુ પ્રકારનાં હોય છે. જ્યાં કોઈ કર્મચારીને સંપૂર્ણપણે કુશળ અથવા અકુશળ હાથનું કામ, અથવા દેખરેખનું કામ, અથવા તકનીકી કામ,

અથવા લિપિકીય કામ કરવા માટે નિયોજિત કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં યોગ્ય વર્ગીકરણ હેઠળ તેને કામદાર માનવામાં કોઈ અડચણ રહેતી નથી. જોકે, ઘણી વાર કર્મચારીને એકથી વધુ પ્રકારનું કામ કરવું પડતું હોય છે. તે હાથનું કામ તેમજ દેખરેખનું કામ કરતો હોઈ શકે છે, અથવા તે લિપિકીય કામ તેમજ દેખરેખનું કામ કરતો હોઈ શકે છે. તે તકનીકી કામ તેમજ લિપિકીય કામ કરતો હોઈ શકે છે. તે તકનીકી કામ તેમજ દેખરેખનું કામ કરતો હોઈ શકે છે. આવા કિસ્સાઓમાં, અપવાદો હેઠળ તે “કામદાર” ની વ્યાખ્યાની બહાર જાય છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવા માટે, તે કયા વર્ગીકરણ હેઠળ આવશે તે નક્કી કરવું જરૂરી બને છે. હવે આ સિદ્ધાંત સુસ્થાપિત છે કે, આ હેતુ માટે, કામદારને તે કામ કરવા માટે નિયોજિત ગણવો જોઈએ જે મુખ્ય કામ તેનાથી કરાવવાનું આવશ્યક હોય, ભલે તે પ્રસંગોપાત બીજા પ્રકારનું કામ પણ કરતો હોય.” (પરા ૬)

૮.૧૦ ઉપર ચર્ચાયેલ પુરાવામાંથી પ્રગટ થતી ફરજોના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતા તથા તે હકીકત સાથે કે અરજીકર્તા સોસાયટીની પ્રવૃત્તિઓમાં પોતાની વ્યાવસાયિક નિપુણતાનો ઉપયોગ થાય તે હેતુસર તેને લાયકાતપ્રાપ્ત એમ.ડી. પેથોલોજિસ્ટ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવ્યો હતો, તે અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) હેઠળ આવતો નથી. પ્રતિવાદી વ્યાવસાયિક ફરજો બજાવી રહ્યો હતો, જે મૂળભૂત રીતે અને કોઈપણ

દષ્ટિએ મુખ્યત્વે દેખરેખી સ્વભાવની હતી, અને જે તેણે પોતાની વ્યાવસાયિક કુશળતાનો ઉપયોગ કરીને બજાવી હતી; તેથી મ્યુર મિલ્સ (પૂર્વોક્ત) માં દર્શાવાયેલ કાનૂની સિદ્ધાંત કે વ્યાવસાયિક વ્યક્તિ કામદાર બની શકતી નથી, તે પ્રતિવાદીના કિસ્સામાં લાગુ પડશે. શું વ્યાવસાયિકનું કાર્ય તકનીકી કાર્ય છે

૯. તકનીકી કાર્યમાં વિશેષ કુશળતા સંકળાયેલી હોય છે. તે વિશિષ્ટ જ્ઞાન ધરાવતું કાર્ય હોય છે. વ્યાવસાયિકો તેમના ક્ષેત્રના નિષ્ણાતો હોય છે, તેથી તેમનું કાર્ય સ્વભાવતઃ તકનીકી હોય છે. પ્રતિવાદી તરફથી આ જ આધાર પર દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, ભલે વ્યાવસાયિક વ્યક્તિ તકનીકી કાર્ય કરતી હોવાનું કહેવાય, તેમ છતાં તે 'કામદાર' ની વ્યાખ્યામાં આવરી લેવાય. આસામ વડી અદાલતના બંગાલ ચુનાઈટેડ ટી કંપની લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયના આધારે એ બાબત ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો કે તે કેસમાં ડોક્ટરનું કાર્ય તકનીકી સ્વરૂપનું હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું; ઉક્ત નિર્ણય હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના પ્રકરણમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના વિચારાધીન આવ્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે તેના ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૧૦ માં નોંધ્યું હતું કે બંગાલ ચુનાઈટેડ ટી કંપની લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં મેડિકલ ઓફિસર દેખરેખી હેસિયતમાં નિયોજિત હતો કે નહીં, તે પ્રશ્નની તપાસ કરવામાં આવી નહોતી, પરંતુ જે પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો તે એ હતો કે તેની ફરજો તકનીકી સ્વરૂપની હતી કે નહીં.

૯.૧ સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે ઉક્ત નિર્ણયની કોઈ પ્રાસંગિકતા નહોતી અને એવું પણ ઠરાવ્યું કે દેખરેખની ક્ષમતામાં કાર્યરત હોવાનું જણાયેલ ડૉક્ટર કામદાર ન હતો. પ્રતિવાદી તરફથી શીખેલ વકીલ તે આધારે રજૂઆત કરે છે કે આસામના નિર્ણયમાં પ્રતિપાદિત આ કાનૂની સિદ્ધાંત કે ડૉક્ટરનું કાર્ય તકનિકી છે, તે હજુ પણ પ્રબળ રીતે અમલમાં છે; જ્યારે બીજી તરફ, અરજદાર-સોસાયટીનો દાવો છે કે આસામનો ચુકાદો સર્વોચ્ચ અદાલતની તપાસણીમાંથી પસાર થયા બાદ, અને અંતે તેનો અનુસરણ કરવામાં આવ્યું ન હોવાથી, તેનું પ્રાભાવ્ય ઘટી ગયું છે.

૯.૨ બંગાલ યુનાઈટેડ ટી કંપની લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં ડૉક્ટરનું કાર્ય તકનિકી હોવાનું જેવું મંતવ્ય લેવામાં આવ્યું હતું, તે જ મંતવ્ય આ અદાલતે અરુણ મિલ્સ લિમિટેડ વિ. ડૉ. ચંદ્રપ્રસાદ સી. ત્રિવેદી [૧૭ જાન્યુઆરી ૨૦૧૧] માં પણ લીધું હતું. અરુણ મિલ્સ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં આપવામાં આવેલ ઉક્ત નિર્ણયનો પરવર્તી નિર્ણયમાં, એટલે કે આલોક એચ. પ્રપન્ના (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે વિચાર કર્યો હતો. અદાલતે એ પ્રશ્નનો વિચાર કર્યો હતો કે પૂર્ણ-સમયના સલાહકાર ચિકિત્સક તરીકે નિયુક્ત કરાયેલ ડૉક્ટર 'કામદાર' ગણાય કે નહીં. એવો નિષ્કર્ષ આપવામાં આવ્યો હતો કે ડૉક્ટર કામદાર નથી, કારણ કે ડૉક્ટરની ફરજો માત્ર પરામર્શ આપવાથી પૂર્ણ થતી નથી, પરંતુ દર્દીઓની સારવાર ઉપર દેખરેખ રાખવાની ફરજ સુધી વિસ્તરે છે, અને તેનો અર્થ

અન્ય સ્ટાફના કાર્યના નિરીક્ષણ સાથે પણ સંબંધિત થાય છે. વધુમાં એવો પણ ઠરાવ થયો હતો કે કંપની અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૫૨૯-એ હેઠળ પોતાની બાકી પડતર રકમના વિતરણ માટે ડૉક્ટર દ્વારા કરવામાં આવેલ દાવો ગ્રાહ્ય નહોતો.

૯.૩ હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતા, આ અદાલતે અલોક એચ. પ્રપત્તા (ઉપરોક્ત) માં નીચે મુજબના અવલોકનો દ્વારા અરુણ મિલ્સ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણય પ્રત્યે અસંમતિનો સૂરો વ્યક્ત કર્યો હતો અને અનુચ્છેદ ૧૧ અને ૧૨ માં નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

“અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા અરુણ મિલ્સ લિમિટેડ વિ. ચંદ્રપ્રસાદ સી. ત્રિવેદી કેસમાં, જેનો નિર્ણય ૧૭.૩.૧૯૭૫ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો, તેના નિર્ણય પર આધાર મુક્યો હતો, જેની નકલ પાનું ૫૦ પર રજૂ કરવામાં આવી છે, તેમજ તેમણે કેરળ વડી અદાલતના માર બેસેલ્સ મેડિકલ મિશન હોસ્પિટલ વિ. જોઝેફ બાબુ કેસમાં ૨૦૦૭ એલએલઆર, ૪૧૧ માં અહેવાલિત નિર્ણય પર અને આ અદાલતના ગાયત્રી ગ્રામ આરોગ્ય મંડળ વિ. નયનાબેન જશભાઈ પટેલ કેસમાં અન્ય એક નિર્ણય પર પણ આધાર મુક્યો હતો, (એસસીએ નં. ૧૯૨૩/૧૯૯૭ તા. ૨૨.૪.૧૯૯૭) જે

૧૯૯૭(૨) જીસીડિ, ૫૭૮ માં અહેવાલિત છે. જોકે, તેમણે નિષ્પક્ષપણે રજૂ કર્યું હતું કે કોઈપણ નિર્ણયમાં મેનેજમેન્ટ ઓફ હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત નિર્ણયનો વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી, મેનેજમેન્ટ ઓફ હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં, વાસ્તવમાં માત્ર એટલું જ અવલોકન કરવું યોગ્ય બને છે કે મેનેજમેન્ટ ઓફ હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના અનુવર્તી નિર્ણયને જોતા તેને સારો કાયદો કહી શકાય તેમ નથી. અરુણ મિલ્સ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત)ના કેસમાં, તે દૈનિક ધોરણે અર્ધ-સમય માટે ડૉક્ટરની નિમણૂકનો મામલો હતો, જેને વર્તમાન કેસની હકીકતો સાથે સરખાવી શકાય તેમ નથી, પરંતુ, અગાઉ અવલોકિત કરાયું તેમ, ત્યારબાદ મેનેજમેન્ટ ઓફ હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત નિર્ણયને કારણે, અન્યથા પણ તેને સારો કાયદો કહી શકાય તેમ નથી. ગાયત્રી ગ્રામ આરોગ્ય મંડળ (ઉપરોક્ત)ના કેસમાં, માનનીય અદાલતનું ધ્યાન સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય તરફ દોરવામાં આવ્યું નહોતું. તેથી, જ્યારે સર્વોચ્ચ અદાલતે આવા હેતુ માટે સ્પષ્ટપણે એવો નિર્ણય આપ્યો

હતો કે ડૉક્ટરની સ્થિતિ દેખરેખી સ્વરૂપની છે, ત્યારે તે નિર્ણયને પેર ઇન્ક્યુરિયમ કહી શકાય." (ફકરો ૧૧)

"અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ૨૦૦૭ એલ.એલ.આર., ૪૧૧ માં અહેવાલિત કેરળ વડી અદાલતના નિર્ણય તથા ૧૯૭૮ ૨ એલ.એલ.જે., ૧૬૭૬ માં અહેવાલિત કલકત્તા વડી અદાલતના નિર્ણય પર રાખવામાં આવેલ આધાર અરજદારને કોઈ રીતે ઉપયોગી થઈ શકતો નથી, કારણ કે હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડના મેનેજમેન્ટના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત નિર્ણયને ધ્યાને લેતાં, બંને વડી અદાલતોના અભિપ્રાય સાથે, ભલે તે વિચારવામાં આવે, હું સહમત થઈ શકતો નથી." (ફકરો ૧૨)

૯.૪ બોમ્બે વડી અદાલતે એમ.એમ. વાડિયા ચેરિટેબલ હોસ્પિટલ વિ. ઉમાકાંત રામચંદ્ર વરેરકર (ડૉ.) [૧૯૯૭ (૨) એલ.એલ.જે. ૫૪૯ (બોમ.)] માં એવું ઠરાવ્યું હતું કે વ્યવસાયિક સેવા આપતા ડૉક્ટરો, તે કેસમાં પ્રતિવાદી ડૉક્ટરો, જેઓએ ડર્માટોલોજી, પીડિયાટ્રિક્સ વગેરે જેવી સુપર સ્પેશિયલિટીઓમાં પોતાનો અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કર્યો હતો, તેમને 'કામદાર' ગણવાનો દાવો સ્વીકાર્ય ન હતો અને હકીકતોના આધારે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે તેઓ ધારા ૨(એસ) હેઠળ દરજ્જો માંગણી કરી શકતા નહોતાં. અદાલતે આ નિષ્કર્ષે આવી હતી કે તેઓ વિવિધ

સંસ્થાઓને વ્યવસાયિક સેવા આપી રહ્યા હતા અને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમનો હેતુ ક્યારેય એવો ન હતો કે ઉચ્ચ પાત્રતા ધરાવતા તબીબી ડૉક્ટરોને કલ્યાણકારી કાયદાની સુરક્ષા માંગવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય. આ ચુકાદામાં બોમ્બે વડી અદાલતે બેંગલ યુનાઇટેડ ટી કંપની લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) અને અરુણ મિલ્સ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરીને તેમનાથી ભેદ દર્શાવ્યો હતો અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે વ્યવસાયિક કાર્યને તકનીકી કાર્ય સમકક્ષ ગણાવી શકાય નહીં અથવા તેને તકનીકી કાર્ય કહી શકાય નહીં.

૯.૫ દિલ્લી વડી અદાલતે, આંખની હોસ્પિટલમાં સર્જન એક વ્યાવસાયિક છે અને કલમ ૨(એસ) ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતો નથી એવું ઠરાવતાં, એમ.એમ. વાડિયા (ઉપરોક્ત) દ્વારા વ્યાવસાયિક કાર્ય અને તકનીકી કાર્ય વચ્ચે દર્શાવવામાં આવેલ ભેદને નીચેના શબ્દોમાં સચોટ રીતે સ્પષ્ટ કર્યો હતો,

“હવે અમે બોમ્બે વડી અદાલતના એમ.એમ. વાડિયા ચેરિટેબલ હોસ્પિટલ વિ. ઉમાકાંત રામચંદ્ર વારેકર (સુપ્રા) ના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ. આ કેસમાં, કર્મચારી દ્વારા ગૌહાટી વડી અદાલતના બેંગલ યુનાઇટેડ ટી કો. વિ. રામ લભાયા, [૧૯૬૨ (૨) એલએલજે ૩૭ (એસ)] અને ગુજરાત વડી અદાલતના અરુણ મિલ્સ વિ. ડૉ. ત્રિવેદી, [૧૯૭૬ (૩૨) એફએલઆર

૩૨૩ : એલએનઆઈએનડી ૧૯૭૫ ગુજ ૮૫] ના નિર્ણયો પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. આ બંને નિર્ણયોમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો કે ડૉક્ટર અથવા મેડિકલ ઓફિસર ‘તકનિકી’ શબ્દના અર્થક્ષેત્રમાં આવે છે અને તેથી તેઓ શ્રમિક ગણાય છે. એમ.એમ. વાડિયા ચેરિટેબલ હોસ્પિટલ વિ. ઉમાકાંત રામચંદ્ર વારેકર (સુપ્રા) માં, ઉક્ત નિર્ણયોનું ભિન્નીકરણ કરતા એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે બંને કેસોમાં ડૉક્ટર/સહાયક મેડિકલ ઓફિસરો ઉદ્યોગમાં, અર્થાત્ ચા એસ્ટેટ અને મિલમાં, નોકરીએ રાખવામાં આવ્યા હતા, હોસ્પિટલમાં નહીં. આ કેસોમાં સંચાલન તરફથી એવો રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ડૉક્ટરો દેખરેખી સ્વરૂપનું કામ કરતાં હતા, જે નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે આ ડૉક્ટરોને ઉદ્યોગ/ઉપક્રમમાં નિયોજિત કર્મચારીઓની સારવાર કરવી આવશ્યક હતી.

(ફકરો ૧૯)

૯.૫.૧ દિલ્હી વડી અદાલતે વધુમાં જણાવ્યું,

“એમ.એમ. વાડિયા ચેરિટેબલ હોસ્પિટલ વિ. ઉમાકાંત

રામચંદ્ર વારેકર (પૂર્વોક્ત) માં, એચ.આર. અધાંધાયા વિ. સાન્ડોઝ (૧)

લિ., [એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૨૬૦૮] : ૧૯૯૪ (૫)

એસ.સી.સી. ૭૩૭ : ૧૯૯૫ (૧) એલ.એલ.જે. ૩૦૩, નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ કર્મચારીને અધિનિયમ હેઠળ કામદાર તરીકે ગણવા માટે, તેને ભાડા અથવા પરિતોષિક માટે હસ્તચાલિત, કૌશલ્યપૂર્ણ અથવા અકૌશલ્યપૂર્ણ; તકનીકી, સંચાલકીય, લિપિકીય અથવા દેખરેખનું કામ કરવા માટે નિયોજિત કરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ. જો તે ઉપરોક્ત પૈકીની કોઈ પણ શ્રેણીમાં આવે, તો ત્યારબાદ એ નક્કી કરવાનું રહે છે કે શું ઉક્ત કર્મચારી અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) ના ઉત્તરાર્ધમાં નિર્ધારિત ચાર અપવાદોના આધારે બાકાત ઠરે છે કે કેમ.” (પરિચ્છેદ ૧૫) ૯.પ.૨ તેમાં સ્પષ્ટીકરણ આપ્યું હતું,

“વધુમાં, વ્યવસાયિક વ્યવસાય અને રોજગાર વચ્ચેનો ભેદ નિર્દિષ્ટ કરવો આવશ્યક છે. ગ્રાહક સંરક્ષણ અધિનિયમની જોગવાઈઓની પરીક્ષા કરતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે કેટલાક અંગ્રેજી ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વ્યવસાયિક વ્યવસાયમાં એવા કાર્યનો અભિપ્રાય સમાયેલો હોય છે, જેમાં બૌદ્ધિક અથવા હસ્તકૌશલ્ય પર નિયંત્રણ જરૂરી હોય, જેમ કે ચિત્રણ, મૂર્તિકલા અથવા વ્યક્તિના બૌદ્ધિક કૌશલ્ય દ્વારા સર્જરી, જે તેવા રોજગારથી ભિન્ન છે જેમાં વસ્તુઓના ઉત્પાદન અથવા વેચાણ અથવા ઉત્પાદન અથવા વેચાણની વ્યવસ્થા કરવાનો સમાવેશ થાય છે. આ ભેદરેખા બદલાતી હોઈ

શકે, પરંતુ વ્યવસાયિક વ્યવસાયને રોજગારથી અલગ પાડતી કેટલીક કસોટીઓ દર્શાવે છે કે તેમાં કેટલાક લક્ષણો હોય છે, જેમ કે કામનું એવું સ્વરૂપ કે જે વિશિષ્ટ રીતે કુશળ હોય અને સ્વભાવતઃ હસ્તકૌશલ્ય કરતાં માનસિક ક્ષમતાઓનો વધુ સમાવેશ કરતું હોય. વધુમાં, વ્યવસાયિક વ્યવસાયમાં નૈતિક સિદ્ધાંતો પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા આવશ્યક છે અને તે માત્ર પ્રામાણિકતાથી પણ આગળ જાય છે.” (ફકરો ૧૫)

૯.૬ એમ/એસ. સોનેપત કોઓપરેટિવ સુગર મિલ્સ લિમિટેડના મેનેજમેન્ટ (ઉપરોક્ત) માં, જે નિર્ણય મ્યુર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માં પણ આધારરૂપે લેવામાં આવ્યો હતો, સર્વોચ્ચ અદાલતે આ કારણ દર્શાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી કોઈ નિયમિત ઢાંચાવાળી નોકરીમાં રોકાયેલ ન હોવાથી, તેને કામદાર ગણાવી શકાય નહીં. સર્વોચ્ચ અદાલતે આ પ્રમાણે નિરીક્ષણ કર્યું હતું,

“આથી, ઉપરોક્ત જોગવાઈઓમાં ઉલ્લેખિત કાર્યોમાંથી એક અથવા બીજું કાર્ય માત્ર કરતો વ્યક્તિ જ કામદારની વ્યાખ્યાના પરિઘમાં આવશે. લેખનિકનું કામ સામાન્ય રીતે નિયંત્રણની સત્તા, ગૌરવ, પહેલ અથવા સર્જનાત્મકતા વિના રૂઢિબદ્ધ કાર્ય સૂચવે છે. કર્મચારી લેખનિક કાર્ય કરતો હતો કે નહીં, તે પ્રશ્નનો નિર્ધારણ તેના કાર્યના પ્રભાવી સ્વરૂપ સંબંધિત નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા પછી

કરવો આવશ્યક છે. “કોઈપણ શારીરિક, અકુશળ, કુશળ, તકનીકી, સંચાલનાત્મક, લેખનિક અથવા દેખરેખ સંબંધિત કાર્ય કરવું” આ અભિવ્યક્તિને અસરકારક બનાવવાના હેતુસર, સંબંધિત કર્મચારીનું કાર્ય તેના પૈકીની કોઈ એક અથવા બીજી શ્રેણીમાં આવતું હોવું જોઈએ. તેથી, માત્ર એટલા કારણસર કે કર્મચારી કોઈ વ્યવસ્થાપક અથવા દેખરેખ સંબંધિત ફરજો બજાવતો ન હતો, તે માત્ર તે જ કારણથી કામદાર ગણાય, એવી દલીલ યોગ્ય ઠરશે નહીં.” (ફકરો ૧૬)

૯.૭ સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ એમ્સ. એ. સુન્દ્રમ્બલ (ઉપરોક્ત) માં પણ, અને આગળ આ મુજબ જણાવ્યું,

“તે જ રીતે, એક જાહેરાત વ્યવસ્થાપક, ખાંડ મિલમાં કાર્યરત રસાયણશાસ્ત્રી, ચર્મશોધન એકમમાં પહેરો અને રક્ષણ સ્ટાફના પ્રભારી ગેટ સાર્જન્ટ, તથા વાણિજ્યિક શૈક્ષણિક સંસ્થામાં કલ્યાણ અધિકારીને પણ કામદાર ગણવામાં આવ્યા નથી. પ્રતિવાદી કોઈ રૂઢિચુસ્ત પ્રકારનું કામ કરતા નહોતાં. તેમના કાર્યમાં સર્જનાત્મકતા સામેલ હતી. તેઓ માત્ર કોઈ વિષય પર કાનૂની અભિપ્રાય આપતા જ નહોતાં, પરંતુ અપીલકર્તા તરફથી દાવાપત્રોનું મસૌદાકરણ પણ કરતા અને વિવિધ અદાલતો / સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ તેનું પ્રતિનિધિત્વ પણ કરતા. તેઓ કામદારો વિરુદ્ધ વિભાગીય

તપાસોમાં તપાસ અધિકારી તરીકે અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યો પણ બજાવતા. અમારા વિચારીને રચાયેલા મત મુજબ, આવું કામ તેમને કામદાર બનાવતું નથી.” (ફરો ૧૭)

૯.૮ મુદ્દર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માંનો નિર્ણયનો આધાર પ્રમાણમાં તાજેતરના નિર્ણય ઇ.એસ.આઈ.સી. મેડિકલ ઓફિસર્સ' એસોસિયેશન વિ. ઇ.એસ.આઈ.સી. અને અન્ય [૨૦૧૩ (૫) એલ.એલ.એન. ૪૨૦ (એસ.સી.)] માં લેવામાં આવ્યો હતો, જેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ઇ.એસ.આઈ.સી. હોસ્પિટલોમાં દર્દીઓની તપાસ કરવાનો કાર્ય સોંપવામાં આવેલા અને વ્યાવસાયિક તથા બૌદ્ધિક પ્રવૃત્તિઓમાં સંલગ્ન તબીબી અધિકારીઓને કામદાર તરીકે સંબોધી શકાય નહીં. અહીં પણ સર્વોચ્ચ અદાલતે કાનૂની સ્થિતિનું પુનરોચ્ચાર કર્યું હતું કે વ્યાવસાયિકોને 'કામદાર' તરીકે જોવામાં આવી શકે નહીં. અદાલતે ઠરાવ્યું કે,

“અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે દર્દીઓની સારવાર કરતો અને રોગોનું નિદાન કરતો તબીબી વ્યાવસાયિકને આઈ.ડી. અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) ના અર્થક્ષેત્રમાં “કામદાર” ગણાવી શકાતો નથી. ડૉક્ટરોનો વ્યવસાય એક ઉન્નત વ્યવસાય છે અને તે મુખ્યત્વે સમાજની સેવા માટે સમર્પિત છે, જે માટે વ્યવસાયિકતા, ભિન્નતા અને જવાબદારી આવશ્યક છે. વ્યવસાયાર્થે કરાતી રોજગારી અને વ્યવસાય પરચેનો ભેદ અત્યંત મહત્વનો છે.

રોજગારી એ નોકરી, કામ અથવા જીવનવૃત્તિ સાથે સંકળાયેલી એવી મુખ્ય પ્રવૃત્તિ છે, જેથી વ્યક્તિને નિયમિત વેતન પ્રાપ્ત થાય છે; જ્યારે બીજી તરફ, વ્યવસાય માટે વિષયનું વ્યાપક પ્રશિક્ષણ, અભ્યાસ અને પ્રભુત્વ આવશ્યક છે, ભલે તે વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવાનું હોય, કાનૂની સલાહ આપવાની હોય, અથવા દર્દીઓની સારવાર કરવાની કે રોગોનું નિદાન કરવાની બાબત હોય. આવા કાર્યો બજાવનાર વ્યક્તિઓને આઈ.ડી. અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) ના અર્થક્ષેત્રમાં કામદાર તરીકે જોવામાં આવી શકતા નથી. અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે આ અદાલતે એ. સુંદરાંબાલના મામલામાં (ઉપરોક્ત) અને મ્યુર મિલ્સના મામલામાં (ઉપરોક્ત) નિર્ધારિત કર્યો છે તે સિદ્ધાંત આવા વ્યાવસાયિકો પર સીધેસીધો લાગુ પડે છે. હકીકત અને કાનૂની સ્થિતિ એવી હોવા પર, અમને વડી અદાલતના ચુકાદામાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ કારણ જણાતું નથી. આ એસ.એલ.પી. માં કોઈ જ સાર નથી અને તે અનુસાર તે ફગાવી દેવામાં આવે છે.” (પરિષેદ ૧૧)

૯.૯ ઉપર ચર્ચાયેલી આ અદાલત તથા સર્વોચ્ચ અદાલતના અનુગામી નિર્ણયોના પ્રકાશમાં, જેમાં વ્યવસાયિકતા ની સંકલ્પનાને ઉજાગર કરવામાં આવી છે, બેંગલ યુનાઈટેડ ટી કંપની લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં રહેલું આ મૂળ સિદ્ધાંતપ્રધાન પ્રતિપાદન કે મેડિકલ ઓફિસરના કાર્યો

તકનીકી હતા અને તેમાંથી તર્કસંગત રીતે રજૂ થયેલ આ પ્રતિપાદન કે વ્યવસાયિકનું કામ તકનીકી કામ છે, તે હવે વાસ્તવમાં પોતાનો આધાર ગુમાવી ચૂક્યું હોવાનું કહી શકાય. બેંગલ યુનાઇટેડ ટી કંપની લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં દર્શાવેલ દૃષ્ટિકોણ આથી છાયિત થઈ ગયો હોવાનું કહી શકાય, જેને અન્યથા પણ આ અદાલત માટે માત્ર પ્રેરક મૂલ્ય જ હતું. કોઈ વ્યવસાયિક દ્વારા કરવામાં આવતું કામ અને તેના દ્વારા નિભાવવામાં આવતી ફરજો, તેને તકનીકી કર્મચારીના કામ સાથે સમકક્ષ સ્તરે મૂકી શકાય નહીં. વ્યવસાયિક કામ તકનીકી કામ નથી. કોઈ વ્યવસાયિકને અધિનિયમની કલમ ૨(એસ) માં આવેલા 'તકનીકી' શબ્દપ્રયોગની અંદર લાવી શકાય નહીં.

૯.૧૦ અરજદાર-સોસાયટીના લાઇસન્સમાં પ્રતિવાદીનું નામ તકનીકી વ્યક્તિ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યું હતું અને તેથી તેને તકનીકી કામ માટે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો એવી રજૂઆત, ઉપરોક્ત ચર્ચા અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ કરાયેલા નિષ્કર્ષના પ્રકાશમાં તો નિષ્ફળ હતી જ, પરંતુ આ હકીકતી કારણસર પણ નિરાધાર હતી કે લાઇસન્સમાં ઉલ્લેખિત તકનીકી વ્યક્તિઓની યાદી (સંકલનના પાનું ક્રમાંક ૨૬૨) માં પ્રતિવાદી તથા અન્ય ડોક્ટરોને, જેમના નામ ક્રમાંક ૫ થી ૧૨ પર દર્શાવવામાં આવ્યા હતા તે અન્ય તકનીશિયનોથી સ્પષ્ટપણે અલગ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. ઉચ્ચ તબીબી ઉપાધિ ધરાવતા પ્રતિવાદી અને અન્ય

ડોક્ટરોને “બ્લડ ટેપિંગ માટે” તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. આથી ફરી એ હકીકત સૂચિત થાય છે કે પ્રતિવાદી એમ.ડી. (પેથોલોજી) ની ઉપાધિ ધરાવતા વ્યાવસાયિક તરીકે દેખરેખવાળી અને નિષ્ણાત પ્રકૃતિની કામગીરી માટે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. વ્યવસાયના ઉચ્ચ લક્ષણો હોય છે

૧૦. ચદ્ધપિ, ઉપલોકતા સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળ તબીબી વ્યવસાયી દ્વારા થયેલી તબીબી બેદરકારી વિરુદ્ધના ઉપાયના પ્રશ્નના સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઇન્ડિયન મેડિકલ એસોસિયેશન વિ. વી.પી. શાંથા અને અન્ય [(૧૯૯૫) ૬ એસ.સી.સી. ૬૫૧], માં ચુકાદાના પરિણેદ ૧૯ અને ૨૦ માં દર્શાવેલ સંકલ્પનાઓનું વિસ્તૃત સ્પષ્ટીકરણ કર્યું હતું, જે નીચે પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે:

“‘વ્યવસાય’ની એક સર્વગ્રાહી વ્યાખ્યા પ્રતિપાદિત કરવા અંગે પોતાની અનિચ્છા વ્યક્ત કરતાં, સ્કટન એલ.જે.એ કહ્યું છે કે “‘વ્યવસાય’, ભાષાના વર્તમાન પ્રયોગમાં, એવા ઉપજીવિકાના વિચારને આવરે છે, જેમાં કાં તો સંપૂર્ણપણે બૌદ્ધિક કુશળતા આવશ્યક હોય, અથવા ચિત્રકામ અને મૂર્તિકળા, અથવા શસ્ત્રક્રિયા જેવી બાબતોમાં, કાર્યકર્તાની બૌદ્ધિક કુશળતા દ્વારા નિયંત્રિત હસ્તકૌશલ્ય આવશ્યક હોય; અને તે એવા ઉપજીવિકાથી ભિન્ન છે, જેનો મૂળભૂત સ્વભાવ માલવસ્તુઓના

ઉત્પાદન અથવા વેચાણ, અથવા તેમના ઉત્પાદન અથવા વેચાણની વ્યવસ્થા કરવો હોય. ભેદરેખા સમયાંતરે બદલાઈ શકે છે. ‘વ્યવસાય’ શબ્દ અગાઉ માત્ર ત્રણ વિધાસભર વ્યવસાયોએ મર્યાદિત હતો, એટલે કે ચર્ચ, ચિકિત્સા અને કાયદો. હવે, મારા મત મુજબ, તેનો અર્થ વધુ વ્યાપક થયો છે”. [જુઓ : આઈ.આર.સી. વિ. મેક્સે, ૧૯૧૯ ૧ કે.બી. પૃષ્ઠ ૬૫૭ પર (૧૯૧૯) ૧ કે.બી. ૬૪૭)].” (ફરો ૧૯)

“રુપર્ટ એમ. જેક્સન અને જોન એલ. પોવેલ અનુસાર, જે વ્યવસાયોને વ્યવસાયો તરીકે માનવામાં આવે છે, તેમની ચાર લાક્ષણિકતાઓ છે, અર્થાત્,

- ૧) કાર્યનું એવું સ્વરૂપ, જે કુશળ અને વિશિષ્ટ હોય અને જેના નોંધપાત્ર ભાગમાં હાથના કામ કરતાં માનસિક પરિશ્રમ વધુ હોય;
- ૨) નૈતિક સિદ્ધાંતો પ્રત્યે એવી પ્રતિબદ્ધતા, જે માત્ર પ્રામાણિકતાની સામાન્ય ફરજથી આગળ જાય અને સમાજ પ્રત્યેની એવી વિશાળ ફરજ સમાવે, જે કોઈ નિશ્ચિત ગ્રાહક અથવા દર્દી પ્રત્યેની ફરજને પણ અતિક્રમિત કરી શકે; ૩) એવો વ્યાવસાયિક સંઘ, જે પ્રવેશનું નિયમન કરે અને વર્તન તથા નૈતિકતાસંબંધી વ્યાવસાયિક સંહિતાઓ દ્વારા વ્યવસાયના

ધોરણોને જાળવી રાખવાનો પ્રયત્ન કરે; અને ૪) સમાજમાં ઉચ્ચ પ્રતિષ્ઠા.” (ફકરો ૨૦)

૧૦.૧ કોઈ વ્યાવસાયિકની એવી પ્રકારની નિષ્ણાતતા, જે તેને “કામદાર” ની સંકલ્પનાના પરિધિમાંથી બહાર લઈ જાય, તે જેનું વર્ણન “કુશળ” અથવા “તકનીકી” તરીકે થઈ શકે તે કરતાં ઉચ્ચ કક્ષાની હોય છે. વ્યાવસાયિક નિષ્ણાતતા માત્ર સાદી કુશળતાથી આગળ વધી જાય છે. કોઈ વ્યાવસાયિકના કાર્યો અને ફરજો માત્ર કોઈ પ્રકારની નિષ્ણાત તકનીક અથવા કુશળતા પૂરતી મર્યાદિત નથી, પરંતુ સમયાંતરે નવા સ્વરૂપે ઉભી થતી પરિસ્થિતિઓમાં, પ્રકરણપ્રમાણે, તાત્કાલિક નિર્ણય લેવાની ક્ષમતા પણ તેમાં સમાયેલ હોય છે. તેમાં એવી પ્રકારની સર્જનાત્મકતા સામેલ હોય છે, જે આપેલ પરિસ્થિતિનો જવાબ તેની નિષ્ણાતતાના આધાર પર આપવા માટે લાગુ કરવી પડે છે. તેથી, વ્યાવસાયિક કાર્યને નિયમિત રીતે બજાવવામાં આવતા માત્ર કુશળ કાર્ય અથવા તકનીકી નિષ્ણાતતાવાળા કાર્યથી ભિન્ન માનવામાં આવે છે.

૧૦.૨ ઉપરાંત, “વ્યવસાય” ની પોતાની કેટલીક વિશિષ્ટ ગુણધર્મો હોય છે. ઉચ્ચ લાયકાત, બૌદ્ધિક લાગુ પડતાથી ક્ષેત્રમાં નિષ્ણાતતા, નૈતિક આચરણ, સેવા-કેન્દ્રિતતા અને નિર્ધારિત ધોરણોનું પાલન, ‘વ્યવસાય’ ની સંકલ્પનાને અલંકૃત કરે છે. આ ગુણધર્મો અન્ય રોજગારોમાં અજ્ઞાત છે. આ જ તત્વોના કારણે વ્યવસાયને તકનીકી કામ સાથે સમકક્ષ

ગણાવી શકાય નહિ, અને કોઈ વ્યાવસાયિકને ટેકિનશિયન સાથે સમાન સ્થાન પર મૂકી શકાય નહિ. તત્ત્વની આ ભિન્નતા, ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળના “કામદાર” ની સંકલ્પનાના વ્યાપમાંથી વ્યાવસાયિકને બહાર રાખે છે.

૧૦.૩ શબ્દકોશીય દૃષ્ટિએ ‘ટેકનિકલ’ શબ્દને ‘વ્યાવસાયિક’ સાથે પર્યાયરૂપે ગણવામાં આવ્યો હોઈ શકે, પરંતુ કાયદામાં રહેલી કાનૂની સંકલ્પનાઓ અને વ્યાખ્યાઓ હંમેશા શબ્દકોશીય અર્થો જ હોતા નથી. વૈધાનિક વ્યાખ્યાઓનું અર્થઘટન માત્ર તેમના પાઠ્ય અર્થમાં જ કરવાનું નથી, પરંતુ તેમને પ્રસંગસંદર્ભિત અને કાનૂની રીતે માહિતગાર અર્થ સાથે તથા ઉદ્દેશલક્ષી રીતે સમજવાની રહે છે. તેથી, શબ્દકોશીય અર્થ ઘણી વાર માર્ગદર્શન આપી શકે, પરંતુ વ્યાખ્યા અથવા સંકલ્પનાની કાનૂની સમજ અને અર્થઘટન પર હંમેશા પ્રભુત્વ જમાવી શકતો નથી. નિષ્કર્ષ

૧૧. ઉપરોક્ત કારણો અને ચર્ચાના પ્રકાશમાં, કોઈપણ માપદંડ અપનાવો અથવા કોઈપણ દૃષ્ટિકોણથી જુઓ, આ નિષ્કર્ષથી બચી શકાય તેમ નથી કે મુઈર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત કે કોઈ વ્યાવસાયિક વ્યક્તિને કામદાર તરીકે ઓળખાવી શકાય નહીં, તે વર્તમાન કેસના તથ્યો પર પૂર્ણપણે લાગુ પડે છે. અહીંનો પ્રતિવાદી ‘કામદાર’ ના પરિધિમાં આવતો નથી. માત્ર મુઈર મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતના દૃષ્ટિકોણથી જ નહીં, પરંતુ યુક્ત

સિદ્ધાંતના લાગુ પડવા માટે ફરજોનું સ્વરૂપ સંબંધે કેસમાં પ્રાપ્ત થયેલા તથ્યો અને પુરાવાને ધ્યાનમાં લેતાં પણ, તે કલમ ૨(એસ) ના કાર્યક્ષેત્રની બહાર જાય છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, પ્રતિવાદીના કામનું સ્વરૂપ અને તેની ફરજો દેખરેખપ્રધાન હતી અને તે બાબતમાં તે પોતાની વ્યાવસાયિક કુશળતા અને નિષ્ણાતીનો ઉપયોગ કરતો હતો.

૧૨. પ્રતિવાદી દેખરેખી અથવા વ્યવસ્થાપકી ફરજો બજાવી રહ્યો હતો તે અરજીકર્તા-સમિતિ દર્શાવી શકતી નહોતી, એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં શ્રમ અદાલતે પોતાને ભ્રમિત કર્યું હતું. પ્રતિવાદીના કામ અને ફરજો અંગે પક્ષકારોએ રજૂ કરેલા પુરાવાનું, જેનો ઉપરોક્ત ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, સમૂહમાં વાંચન કરતાં, પ્રતિવાદી 'કામદાર' હતો એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં શ્રમ અદાલત સ્પષ્ટ ભૂલમાં પડી હતી. શ્રમ અદાલતના તે તારણો અને નિષ્કર્ષો પુરાવાનું ખોટું વાચન, તેનો ખોટો પ્રયોગ અને પરિણામે 'કામદાર'ની કાનૂની સંકલ્પનાનો ખોટો અર્થઘટન કરવા પર આધારિત હતા. આવા સ્વરૂપના તારણોને ઘણીવાર તર્કવિરુદ્ધ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. ઇન્ડિયન ઓવરસીઝ બેંક (ઉપરોક્ત) માં એવું અવલોકિત અને ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે રાહત મંજૂર કરવા માટે કાયદેસર રીતે સ્થાપિત માપદંડો પૂર્ણ થયા હતા કે નહીં તે અંગે રિટ ન્યાયાધીશ તપાસ કરી શકતા હતા.

૧૩. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પરિણામે, એવું ઠરાવવું પડે છે કે પ્રતિવાદી ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૨(એસ) ની વ્યાખ્યાના દાયરામાં આવશે નહીં અને તેને 'કામદાર' તરીકે ગણાવી શકાય નહીં. તેથી, મામલાના અન્ય કોઈ પાસાઓમાં જવાની જરૂર ન હતી. ઉપર અહીં નિર્ધારિત કરેલ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, સંદર્ભ (એલસીએનડી) નં. ૦૧ ના ૨૦૦૮ માં ફરિયાદ નં. ૦૧ ના ૨૦૦૮ માં મંજૂર અદાલત (એસ.ડી.), નવસારી દ્વારા આંક ૨૮ નીચે તારીખ ૨૧.૦૪.૨૦૧૧ ના રોજ પસાર કરાયેલ આદેશ આથી રદ કરવામાં આવે છે. તેમજ, મંજૂર અદાલત (એસ.ડી.), નવસારી દ્વારા તારીખ ૨૫.૦૩.૨૦૧૩ ના રોજ પસાર કરાયેલ તે આદેશ પણ રદ કરવામાં આવે છે, જેના દ્વારા ફરિયાદ (આઈ.ડી. અધિનિયમ) નં. ૦૧ ના ૨૦૦૮ ને અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવી હતી

૧૩.૧ તદનુસાર સિવિલ એપ્લિકેશનસ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લિકેશનની ક્રમાંક ૮૫૭૭ સન ૨૦૧૩ મંજૂર કરવામાં આવે છે. રૂલ સંપૂર્ણ (Absolute) કરવામાં આવે છે

૧૪. વર્ષ ૨૦૧૩ની સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં.૮૬૭૫ નામંજૂર થયેલી ગણાશે. ઉક્ત અરજીમાં નોટિસ વિમુક્ત કરવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૧૩ની સિવિલ એપ્લિકેશન નં.૭૪૫૮માં આદેશ

સ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લીકેશન ક્રમાંક ૮૫૭૭/૨૦૧૩ મંજૂર કરવામાં આવી હોવાથી, આ અરજી વિચારણા માટે ટકી રહેતી નથી. તદનુસાર, આ સિવિલ અરજી ટકી ન રહેલી હોવાથી તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. નોટિસ રદ કરવામાં આવે છે.

(એન.વી. અંજારિયા, ન્યાયાધીશ)

અનુપ

*Translation of this Judgement has been provided by M/S
Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====